Händelser under Harald Blåtands tid

Striderna vid Danevirke året 974

Vad handskriften "Gesta Wulinensis ecclesiae pontificum"
berättar om kriget mellan Harald Blåtand och Otto II

Av Sven Rosborn med exerpering
och översättning av Tomas Sielski

Kompletterad version jan 2024

Striderna året 974

Inledning

Om man vill försöka förstå den sydskandinaviska vikingatiden under 900-talet är det lätt att finna nutida tryckta berättelser om detta. Vikingatiden har varit och är fortfarande ett ämne som attraherar och fascinerar. Otaliga forskare och lekmän har skrivit om danernas historia, allt från monografier till otaliga artiklar. Utifrån denna flora av berättelser har under en mycket lång tid en på många områden närmast statisk bild vuxit fram över flera händelser i det danska riket under denna tid för mer än tusen år sedan. Men hur stämmer dessa bilder med det faktamaterial som vi har bevarat och som alla dessa lärda hypoteser och allmänt accepterade ”fakta” baserats på. Jag ska nedan närmare redovisa källäget för en sådan viktig händelse i Danmarks historia, striden år 974 mellan Harald Blåtand och kejsaren Otto II.

Om vi vill försöka förstå ett historiskt händelseförlopp är vi beroende av bevarade, nedskrivna texter. Ju närmare själva de återgivna händelserna dessa är författade desto bättre. Men som alltid när man har att göra med personliga nedteckningar behöver dessa inte vara sanna. Ett flertal faktorer har givetvis styrt varför skribenten nedtecknat en historisk händelse eller ett historiskt skede. Ofrånkomligt blir berättelserna i mer eller mindre grad präglade av hur denne utifrån sitt sätt att se har uppfattat situationen. Då befinner man sig på mera säker mark om det finns ytterligare en eller flera samtida, oberoende källor som beskriver samma händelseförlopp. Låt mig genast slå fast – några sådana inhemska skrifter finns i princip inte när det gäller att berätta om Harald Blåtands liv och Danmark under andra hälften av 900-talet. Här står vi nämligen inför ett otroligt magert bevarat, samtida skriftligt källmaterial. Med detta begränsade källmaterial i ena vågskålen är det intressant att se hur mycket som finns i den andra vågskålen av lärda hypoteser, funderingar och rena gissningar när man berättat om danernas vikingahistoria.

Förutom på pergament nedpräntade berättelser har vi, när det gäller att försöka förstå denna tid, texterna på våra runstenar. Så här skrev professor Klavs Randsborg år 1980 i sin bok ”The Viking Age in Denmark”:

> *”The written historical sources for Denmark in this period* (vikingatiden) *are almost all foreign, and we consistently lack a local perspective. The only texts from the country itself are the brief inscriptions on the runestones, which in addition have some of the same qualities as the archaeological material. The stones are spread throughout the area and we can give the inscriptions a geographical dimension.”* [1]

Runstenarnas texter är otvivelaktiga samtida dokument men de är korthuggna och svårtydda då man nästan helt saknar annat skrivet referensmaterial för att förstå texternas innehåll. Vilka är personerna som omtalas på stentexterna, vad är det för händelser som ibland återges här, när har dessa skett och varför? Det kan vi inte säkert veta om vi inte har andra kompletterande texter, författade med fjäderpenna och bläck som berättar den lokala eller den regionala historien. Och sådana saknas i stort sett helt.

Om kriget året 974

Vi ska nu närmare analysera den händelse år 974 då Harald Blåtand kom i krig mot den nye kejsaren Otto II och då han också genom fiendskap med Håkon Jarl i Norge förlorade sitt herravälde över det landet. Krigshandlingen mot Otto II finns omtalad i många sentida historieböcker. Som ett exempel på dessa mera nutida berättelser beskrev historikern Sture Bolin år 1931 så här den politiska situation som orsakat kriget:

”Otto I:s timade död (år 973) *tycks för Harald ha tett sig såsom en ljusglimt. Hans maktresurser voro i själva verket nu helt andra än då han tillträdde sitt fädernearv. … Säkert är att Harald nu såg tiden inne att söka avskudda sig det tyska beroendet och att 974 ett krig stått vid den dansk-tyska gränsen.”* [2]

Av detta skrivna är endast uppgiften att ett krig utbröt år 974 fakta – allt annat är gissningar. Här påstås alltså att Harald till den grad varit så beroende av den tyske kejsaren att han gärna velat bli av med denna påtvingade situation. Följer man sedan diskussionerna genom åren har frågan om Harald Blåtands relationer med Otto I och Otto II ofta varit aktuella. Ytterst har det handlat om att försöka klargöra om Harald varit lydkung till de två tyska kejsarna eller om han haft en mera självständig roll gentemot dessa. Tyvärr har det utifrån de ytterst sparsamma historiska källorna varit näst intill omöjligt att finna ett relativt säkert svar på detta. För att belysa bristerna i det historiska materialet ska nedan den bevarade äldre informationen om striderna år 974 lyftas fram i sökljuset. Ställt mot vad man med detta material tidigare känt om detta krig kommer sedan författaren att redovisa ett nytt källdokument, ”Gesta Wulinensis ecclesiae pontificum”, som ger en helt ny, detaljerad men också en samtida information om vad som egentligen bör ha hänt.

DE ÄLDSTA KÄLLORNA SOM TIDIGARE BERÄTTAT OM KRIGSHANDLINGARNA ÅR 974

Vellekla, skriven av Einarr Helgason i slutet av 900-talet.

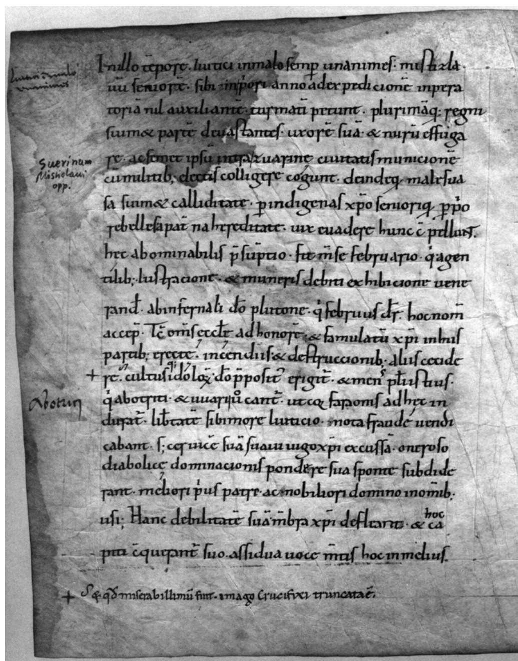
Einarr Helgason skálaglamm var hovskald hos Håkon Jarl. Han tillägnade sitt stora skaldeverk ”Vellekla” till denne. Einarr var vän med vikingen Egil Skallagrimsson som dog i slutet av på 900-talet. ”Vellekla” finns endast bevarad som infogade enskilda verser i olika äldre handskrifter såsom ”Fagrskinna”, ”Heimskringla” och ”Flateyjarbok”. I ”Vellekla” omtalas den norske Håkon Jarl som den som år 974 segrade över Otto II:s trupper i slaget vid Danevirke. Nedan återges en översättning av historikern Carl Christian Rafn år 1826 [3] :

27.
”Og den gjæve Konning
Vilde i Kampen prøve
Skovlandets tapre Fyrste (Håkon Jarl)*,*
Som fra Norden ankom;
Thi bød Drotten (Harald Blåtand) *den haarde*
Høvding i Brynjeuvejr
Værge sit Forsvarsværk (Danevirke) *mod*
Vældige Fjenders Anfald.
28.
Let det var ej mod deres
Hær i Striden at gange,
Skjønt den store Høvding
Styred det haarde Anfald.
Søens Hestes Fører
Fordrede Kamp, da fra Sønden
Krigeren foer med Frisers,
Frankers og Venders Hære.
29.
Klirrede Kaarder, da Sværdlegs
Mænd stødte Skjolde sammen;
Han, som gav Ørnen Føde,
Fandtes stridbar i Kampen;

Søhestes tapre Kriger (Håkon Jarl)
Saxer vendte paa Flugten,
Saa mod væbnede Knægte
Værgede Fyrsten Gjerdet (Danevirke).*"* [4]

Chronicon Thietmari, skriven av Thietmar av Merseburg före år 1018.

Thietmar av Merseburg (975-1018) fick sin utbildning i klostret Berge och vid katedralskolan i Magdeburg. Med sin bakgrund i en adlig släkt kom han i nära kontakt med ledande personligheter och år 1004 prästvigdes han och blev senare biskop. Han författade från år 1012 fram till sin död en krönika i åtta böcker. Nedan återges avsnitt från den tredje boken:

Sida ut Thietmar av Merseburgs krönika.
Bild: Wikimedia Common.

"III:6. På sitt första fälttåg intog kejsaren borgen Boussuw. På ett andra fälttåg (974) *skyndade han sig till Schleswig för att attackera de upproriska danerna. Där fann han att hans motståndare hade beväpnat sig och ockuperat vallgraven som byggts till försvaret av deras hemland och också porten kallad Wieglesdor. På inrådan av hertig Bernhard* (hertigen Bernhard I av Sachsen var son till kejsar Otto I:s vän greve Herman Billung) *och min farfar, greve Heinrich, övermannade han alla dessa befästningar. Kejsaren byggde en borg vid denna gräns och säkrade den med en garnison.*

Under denna kampanj riktades för första gången utrop om ondskefullt hån mot prästerskapet. Och de upprepas fortfarande av onda män i dag." [5]

Annales Altahenses majores, skriven av en okänd munk i klostret "Niederaltaich" i slutet av 1000-talet.

"Annales Altahenses majores" kommer från klostret Altaich i norra Bayern. Den omfattar tiden mellan år 708 och år 1073, fördelade på två delar varav den första sträcker sig fram till året 1032. Uppgifterna är troligtvis skrivna i ett sammanhang strax efter år 1075.[6] Använda källor vid sammanställningen har bl.a. varit de inte längre bevarade Hersfeldannalerna, Hildesheimannalerna och den så kallade "Annales Alamannici" vilken täcker åren perioden 709-799. När "Annales Altahenses majores" publicerades år 1841 fanns bara fragment tillgängliga men efter det att man påträffat en kopia av hela skriften publicerades den året 1867.

"973

Otto, (Otto I) *kejsaren och hans son, jämställd kejsare, kom med kejsarinnan den 19 mars till Quidilingaburg; de firar påskdagen här, som inföll den 23 mars. Hit kom sändebud från grekerna, från beneventanerna med gåvor, tolv furstar från Ungern, två från bulgarerna; även två utsända från hertig Harold* (Harald Blåtand), *den som man trodde var i fullt uppror mot kejsaren underkastade hela sitt land Ottos styre genom den föreskrivna hyllningen. Bolerlaus, hertig av Slavien, kom också dit och skänkte honom otaliga kungliga gåvor.*

974

Reginheris söner började befästa slottet Bosehuht (Buschuth i Holland).[7] *Under tiden fick vår kejsare höra talas om oenigheten och faran för sitt rike, samlade sin här, tågade till Lothringen, brände ner borgen och grep vakterna och tog dem med sig till Sachsen, men herrarna själva Reginher och Lantbert flydde. Samma år utarbetade hertig Heinrich av Bavarorum och biskop Abraam, en plan tillsammans med Bolislao och Misecone, hur de skulle förstöra kejsarens rike.*

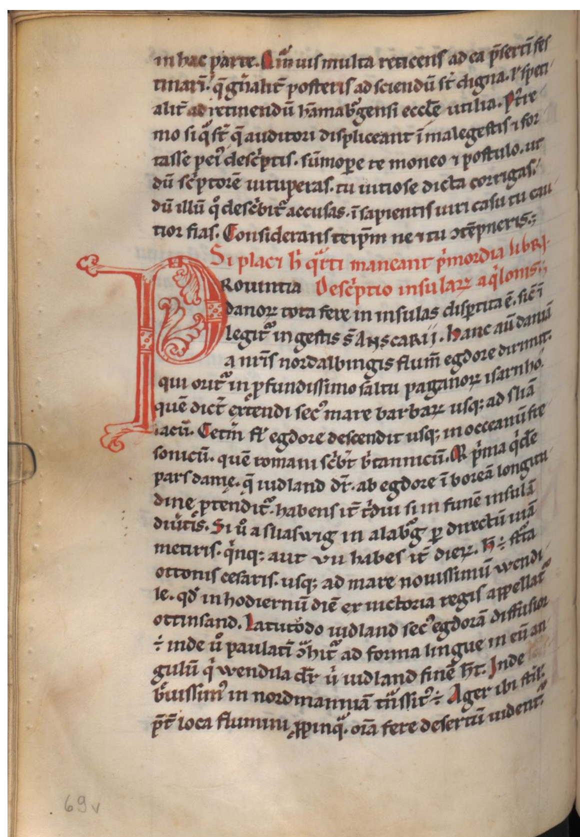
…..

Innan allt detta brände och ödelade danskarnas kung, ondskans anstiftare Harold, hela landet bortom floden Albiae (Elbe). *När detta meddelades kejsaren, samlade han sin här, ryckte fram mot Harold och ville besegra honom med en mäktig armé. Harold skickade dock sina budbärare till kejsaren och betalade honom all hans skatt för att bli lämnad i fred. Sedan kung Harold hade sänt kejsaren sin son som gisslan och all den skatt han ägde och lovat att ge honom den skatt som han förut gett, avstod kejsaren från sin vrede och lämnade Harold i fred.”* [8]

Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum, skriven av Adam av Bremen på 1070-talet.

”Kapitel 2:3

När han (Otto II) *därefter hade lagt nästan alla de riken, som hade avfallit efter Karls död, under sitt välde, grep han till vapen mot danerna, som hans fader förut hade besegrat i krig. Dessa hade nämligen börjat krigshandlingar och vid Hedeby mördat Ottos sändebud jämte markgreven och fullständigt utrotat hela den sachsiska kolonin. För att ta hämnd för detta tågade kungen genast in i Danmark i spetsen för en här. När han hade passerat danernas gränsområde, som på den tiden låg vid Slesvig, förhärjade han hela trakten med eld och svärd ända till det yttersta havet, som skiljer nordmännen från danerna och som ännu i dag kallas Ottinsund efter kungens seger. När han drog sig tillbaka, mötte honom Harald vid Slesvig och levererade drabbning.*

Sida ut Adam av Bremens bok. Sidtexten berättar om danernas område och floden Ejdern som gränsland i Jylland.
Bild: Wikimedia Common.

I denna kämpade båda parter tappert, men sachsarna vann seger och danerna drog sig besegrade tillbaka till sina skepp. Till sist var situationen mogen för fredsförhandlingar. Harald underkastade sig Otto, och i det att han mottog sitt rike av denne, lovade han att antaga kristendomen i Danmark. Strax döptes både Harald själv, hans gemål Gunhild och hans lille son, vilken vår konung stod fadder till och gav namnet Sven Otto.

Vid denna tid delades den del av Danmark, som ligger hitom havet och som invånarna kallar Jylland, i tre biskopsdömen

samt lades under Hamburgs biskopsdöme. I kyrkan i Bremen bevaras det kungliga brev, som visar att kung Otto till den grad var herre över danernas rike, att han t.o.m. försåg det med biskopsdömen. Vidare kan man se av de påvliga breven, att påven Agapitus lyckönskade kyrkan i Hamburg till hedningarnas frälsning och att han själv tillerkände Adaldag alla de privilegier, som hans föregångare Gregorius, Nicolaus, Sergius och de övriga hade beviljat ärkesätet i Bremen. Han gav honom också, i kraft av sin apostoliska fullmakt, rätten att i hans ställe utse biskopar såväl för Danmark som för övriga nordiska länder.

Kapitel 2:4

Vår fromme fader var alltså den förste som invigde biskopar för Danmark: Hored för Slesvig, Liafdag för Ribe, Reginbrand för Århus. Han gav dem också ansvaret för de kyrkor som finns på andra sidan havet, nämligen på Fyn, på Själland, i Skåne och i sveonernas land. Detta skedde i ärkebiskopens tolfte ämbetsår." [9]

Adam av Bremen blandar här friskt händelser från olika tider men tillför troligtvis också en egen fantasifull hörsägen. Ovan har med understruken blå text markerat de avsnitt som inte kan ha något samröre med händelserna år 974. Att Otto II skulle ha tågat genom hela Jylland ända upp till Limfjorden utan att möta Haralds här är orimligt då detta var ett av centralområdena i Haralds rike och det är heller inte angivet i varken Thietmar av Merseburgs krönika före år 1018 eller i "Annales Altahenses" från slutet av 1000-talet.[10] Att Harald först år 974 skulle ha låtit döpa sig och sin familj kan inte heller vara rätt. Detta textavsnitts händelser har nämligen Adam kopplat till det efterföljande där ärkebiskop Adeldag vigde tre biskopar i Danmark. Här framgår det i Adams text att detta skedde i Adaldags tolvte ämbetsår, alltså 948/949. Detta bekräftas också av uppgiften om att påven "Agapitus" (Agapetus II) lyckönskade kyrkan i Hamburg. Denne påve dog redan år 955. Också i det så kallade "Ingelheimsdokumentet" från år 948 berättas att ärkebiskop Adaldag av Hamburg/Bremen år 948 vigde tre biskopar för Danmark. Med Danmark menas i detta fall endast området Jylland. I Jylland insattes biskop "Oredo" i Slesvig, biskop "Reginbrando" i Århus och biskop "Liopdago" i Ribe.[11]

Att Harald Blåtand först år 974 skulle ha blivit döpt stämmer inte heller. En jämförelse med de på 900-talet samtida krönikörerna Widukind och Ruotgerus ger resultatet att Haralds dop måste ha ägt rum någon gång under åren 963-965.[12] Att Haralds "lille son" skulle ha blivit döpt först året 974 av en far som redan i början av 960-talet blivit kristen faller på sin egen orimlighet. Haralds son Sven (Tveskägg) skulle alltså enligt Adam av Bremen varit född nära år 974 vilket gör att han som en av ledarna under kriget år 983 endast skulle ha varit i tioårsåldern. Med dessa oriktiga uppgifter från Adam kan vi troligtvis också avfärda hans notering att Harald varit gift med en kvinna vid namn Gunhild.

Det kan här också noteras att enligt "Gesta Wulinensis" döptes Harald Blåtand redan som femåring år 937:

"För att få hjälp från Herman, princeps millitiae i Sachsen, i början av striden om tronen, fick Gurm överlämna sin son Konut och sedan hans yngre Harald som gisslan. De döptes av den framstående ärkebiskopen Atheldag, och efter att ha lämnat biskopssätet Bremensis, växte de upp i den kristna tron i palatset i Merseburg och senare i Quidelingeburg. Konut och Harald döptes samma år som Atheldag ordinerades till ärkebiskop (år 937) *och började sin verksamhet denna tid."*

Efter det att Gorm avlidit 964 och Harald Blåtand blivit ny kung förnyade han sitt dop för att visa att Danmark nu var ett kristet land. "Gesta Wulinensis" berättar följande om denna händelse från år 965:

”På den plats som kallas Denermark, vid stenen som markerade gränsen mot biskopsdömet i Sliasvik, mötte danskarnas kung den utsände för prins Heirmann, och i närvaro av den vördade biskopen Goppon och med dennes välsignelse förnyade han sin tro på Jesus Kristus vår Herre och överlämnade sig och sitt land i skydd hos påven Leon vars gudomliga makt utövades av ärkebiskopen Atheldag i dessa länder.”

Kvar av Adam av Bremens berättelse om händelserna år 974 är således endast påståendet att det var Harald som varit den onde som börjat kriget genom att vid staden Hedeby invid Slesvig mörda Otto II:s sändebud och den därvarande markgreven. Han ska också ha *”fullständigt utrotat hela den sachsiska kolonin”*. Med tanke på Adams många felaktiga påstående som han kopplat till tiden kring denna krigshändelse kan man här kraftigt ifrågasätta hans trovärdighet till dessa påståenden.

Norges konungasagor, skrivna av Snorre Sturlasson ca 1230.

Snorres far var en av Islands mäktiga hövdingar, Sturla Tordsson, och modern Gudny Bödvarsdotter kom från förnäm ätt. Som treåring överlämnades Snorre för uppfostran utanför hemmet; han kom då till gården Udden på Island. Denna gård var en av Islands mest ansedda och många kända isländska skribenter hade vistats här. År 1215 blev han lagman på ”Alltinget” och tre år senare finner vi honom vid den norske kungens hov i Nidaros, Trondheim, som ”skutilsven”, dvs. han hade den hedervärda tjänsten som bordsuppassare. Relationerna mellan islänningarna och norrmännen tog sig emellertid våldsamma former och Snorre erbjöd sig att medla genom att bli den norske kungens betrodde man på ön. Härigenom kom han i strid med många mäktiga män på Island.

Bland Snorres mest kända litterära verk finner vi ”Eddan”, en lärobok i skaldekonst samt ”Heimskringla”. Den senare, som innehåller en mängd norska kungasagor, anses vara skriven runt året 1230. Till sin hjälp inför det stora arbetet med ”Heimskringla” har Snorre haft en mängd redan då nedtecknade sagor och berättelser. ”Heimskringla” utgår alltså från skrivet material som i början av 1200-talet existerade på Island. Han har också använt sig av uppgifter från Adam av Bremen men lagt in dessa i en helt annan kontext än den ursprungliga. Liksom i Adams text blir det en del fel i Snorres berättelser vad gäller tidsplacerade händelser. Med stor sannolikhet har han i sin personliga författarkonst också på eget sätt utbroderat händelser som inträffat ett kvarts årtusende tidigare.

Nedan följer de texter i ”Heimskringla” som handlar om kriget år 974. De är hämtade ur kapitlet i ”Kong Olav Tryggvesons Saga”: [13]

”24. Konung Haralds uppbåd. *På den tiden regerade kejsare Otto i Saxland. Han sände bud till den danske konungen Harald, att han och det folk som han rådde över skulle låta döpa sig och antaga den rätta tron, i annat fall skulle han draga emot honom med en här. Danakonungen ställde då landets försvar i ordning, lät sätta Danevirke i stånd och rusta sina krigsskepp. Därefter sände han bud till Håkon jarl i Norge, att denne skulle komma till honom tidigt om våren med så stor här som han kunde uppbringa. Håkon jarl uppbådade nu om våren krigsfolk från hela sitt rike och fick en mycket stor här. Med denna begav han sig till Danmark och for den danske konungen till mötes. Konungen tog emot honom med stora hedersbevisningar. Hos den danske konungen voro då många andra hövdingar, som hade kommit för att lämna honom hjälp; han hade en mycket stor här.*

26. Strid vid Danevirke. *Kejsare Otto samlade en stor här; han hade folk från Saxland, Frankland och Frisland; från Vendland följde honom konung Burislav med en stor här och i följe med honom var hans svärson*

Olav Tryggvesson. Kejsaren hade ett talrikt rytteri, men ännu mera fotfolk; även från Holtsetaland hade han en stor här. Den danske konung Harald sände Håkon jarl med den här av norrmän, som följde honom, söderut till Danevirke för att försvara landet där.

Kejsare Otto kom med sin här söderifrån till Danevirke, men Håkon jarl försvarade vallen med sina män. Danevirke är anlagt på det sättet, att två vikar gå in i landet, en från vardera sidan, men emellan de inre ändarna av vikarna hade danerna byggt en vall av sten, torv och timmer och där utanför grävt en bred och djup grav samt uppfört skansar vid öppningarna i vallen. Där kom det nu till ett stort slag.

Håkon jarl satte smärre häravdelningar vid alla öppningarna, men större delen av sitt folk fördelade han längs vallen för att försvara denna, var helst den blev angripen. Där föll många av kejsarens män, och de lyckades icke inta någon del av vallen. Kejsaren drog då därifrån och uppgav försöket att anfalla där.

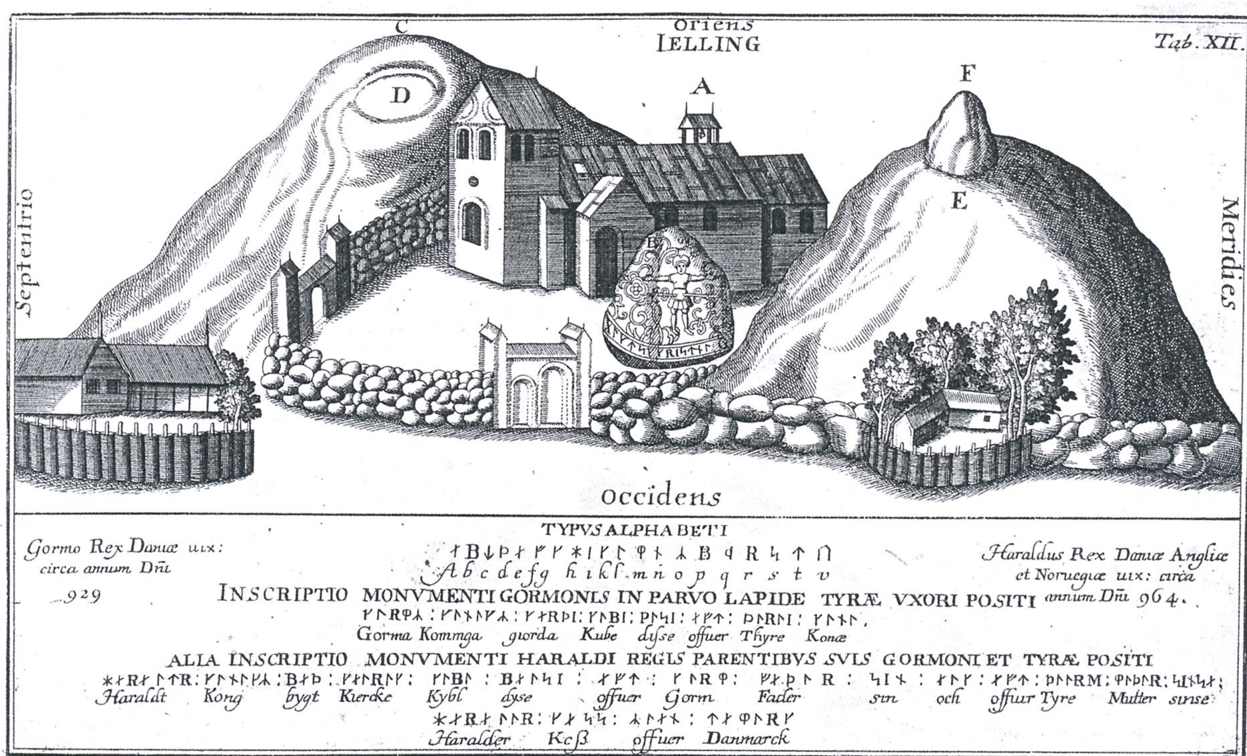
Efter denna strid for Håkon jarl tillbaka till sina skepp och ämnade återvända till Norge, men han fick icke gynnsam vind och blev därför liggande i Limfjorden.

27. Konung Harald Gormsson och Håkon jarl tar dopet. *Kejsare Otto vände sig nu med sin här mot Sle; där drog han till sig en flotta och förde sitt folk över fjorden till Jutland. När den danske konung Harald sporde detta, drog han emot honom med sin här; det kom till ett stort slag, och till sist vann kejsaren seger. Den danske konungen flydde undan till Limfjorden och drog sig ut på Morsö. Sedan for sändebud emellan kejsaren och konungen, och man ingick vapenstillestånd och avtalade en sammankomst. Kejsare Otto och den danske konung Harald träffades på Morsö. Vid detta tillfälle förkunnade en helig biskop vid namn Poppo kristendomen för konung Harald; han bar glödande järn i handen och visade konung Harald sin hand oskadd. Då lät konung Harald döpa sig tillika med hela den danska hären.*

Konung Harald hade förut, medan han befann sig på Morsö, sänt bud till Håkon jarl, att denne skulle komma honom till undsättning. Jarlen kom till ön, just då konungen hade låtit döpa sig. Konungen sände bud till jarlen, att han skulle komma till honom. Men när de träffades, nödgade konungen jarlen att låta döpa sig, och Håkon jarl tog nu dopet tillika med alla de män som voro i hans följe. Konungen gav Håkon präster och andra lärda män och uppmanade honom att låta kristna allt folket i Norge. Därpå skildes de, och Håkon jarl styrde ut till havs för att där vänta på gynnsam vind. Men när vinden kom, som han trodde skulle föra honom ut till sjöss, satte han alla de lärda männen i land och seglade ut på havet; vinden var från sydväst och väster.

Jarlen seglade nu österut genom Öresund och härjade på båda stränderna; därefter styrde han österut längs kusten av Skåne och härjade överallt, där han gick i land. ….

28. Kejsare Ottos hemfärd. *Kejsare Otto for tillbaka till sitt rike i Saxland; han och den danske konungen skildes med vänskap. Det berättas, att kejsare Otto stod fadder till konung Haralds son Sven och gav honom sitt namn, och denne döptes sålunda till Otto Sven. Den danske konung Harald förblev en god kristen ända till sin död.”*

Jellingmonumentet. Kopparstick från Peter Lindebergs avhandling år 1591. Gravhögen till vänster om kyrkan är Thyras gravhög, byggd i slutet av 950-talet.

Som visats ovan är det historiska källmaterial som ligger nära i tid till kriget år 974 och som ger oss information om Harald Blåtand ytterst bristfälligt. Eget inhemskt material saknas helt och vi är förlitade till kortfattad information från några få utländska skribenter. Trots detta har man genom mer eller mindre seriösa tolkningsförsök de senaste århundradena skapat en i mångt och mycket statisk bild av de stora dragen i händelseförloppet kring detta krig men också om den allmänna bilden av Harald Blåtands tid. Denna bild grundlades redan i den tid då det nationalistiska tänkesättet spelade en stor roll. Harald Blåtand, Danevirke och Jellingmonumentet i Jylland blev en viktig del av Danmarks äldre kulturhistoria. Matthias Maluck har utförligt beskrivit detta händelsförlopp.[14]

Jellingmonumentet består av två stora högar, varav en är en gravhög från 950-talet, två kungliga runstenar och en tidigmedeltida kyrka. Genom utgrävningar har man konstaterat spåren efter en enorm skeppssättning samt en väldig träpallisad från Harald Blåtands tid vilket inhägnat det stora området. Rester efter ett flertal långhus har också kunnat grävas fram. Bebyggelsen svarar dock inte till några avsatta kulturlager som skulle kunna visa på en längre och permanent bosättning. Eftersom det inte finns något äldre källmaterial som kan berätta för oss hur Jelling fungerat är det många frågetecken kring denna plats.

VAD DEN NYA HISTORISKA KÄLLAN "GESTA WULINENSIS ECCLESIAE PONTIFIKUM" BERÄTTAR OM KRIGET ÅR 974

När det gäller avsaknaden av dåtida skrivet material från Danmark under Harald Blåtands tid förändrades emellertid hösten 2014 denna situation. Då återfanns material från sommaren 1945 som kunde berätta om Harald Blåtands grav i Wiejkowo i norra Polen. Från början handlade det hela om upptäckten av hans stenkammargrav och de praktföremål och inskrifter på blyplattor som fanns i denna. Genom bevarat skriftligt material från den lokale prästens arkiv, vilket före år 1841 ingått i greven av i Wiejkowos bibliotek, stod vi emellertid år 2014 plötsligt inför en mängd dokument som berättade historien om

danerna på 900-talet men också om det äldsta nordiska cistercienserklostret i Norden år 1137 utanför Åhus i Skåne. När materialet tagits tillvara redan år 1945 bestod detta av originalakterna från tiden, skrivna på pergament med latinsk text. I samlingen ingick en omfattande, handskriven krönika på latin ”Gesta Wulinensis ecclesiae pontificum”. Polens ledande historiker Stanislaw Lorentz, också chef för Polens Nationalmuseum i Warszawa, deltog år 1963 i översättningsarbetet till polska av denna krönika, troligtvis för att rädda innehållet från sovjetmakten som då styrde landet.[15]

Stanislaw Lorentz har med egna ord själv i översättningstexten förklarat att det vid denna tidpunkt var omöjligt att lyfta fram originalet. Dess innehåll innefattade nämligen också omfattande beskrivningar av det självständiga polska riket för tusen år sedan; information som inte skulle accepteras av sovjetledningen. Han rekommenderade därför att materialet skulle gömmas undan till framtida generationer.

Króniketexten, vilken vi i dag har tillgång till, är den polska översättningen. Den består av tre sammanlagda delar, författade vid olika tidpunkter. Den äldsta delen omfattar tiden från 930-talet fram till 990-talet. Den är skriven av Harald Blåtands präst Avico, vilket flera gånger framgår i textmaterialet genom preciseringen ”jag Avico”. (Om denna krönika och dess äkthetsvärde, se kapitlet ”Exkurs” i slutet av denna artikel.)

Nedan återges vad denna samtida krönika berättar om händelserna under kriget år 974. Vid jämförelse med de tidigare kända uppgifterna som redovisats ovan framgår tydligt hur en samtida ögonvittnesskildring radikalt kan förändra den historiebild baserad på senare berättelser som man i generationer trott vara sann – det handlar alltså om hur lite vi egentligen känner till om faktiska händelser i vår äldre nordiska historia. Jag har nedan valt att i ”Gesta Wulinensis” löpande text, markerade med indragna röda textavsnitt, lägga in förklaringar och fördjupningar till saker som texten berättar om.

> *”Under Herrens år 974 dog påven Benedictus och ärkebiskop Geron av Köln, min avlägsne släkting, grundade efter att ha återvänt från Konstantinopel ett nytt kloster tillägnat den helige martyren Vitus på ruinerna av kyrkan som grundades för länge sedan av Karl den Stores förnäme riddare Baldericus.”*

Här kan vi ana att krönikans författare Avico, Harald Blåtands egen präst, som verkat vid det danska hovet från 950-talet fram till en tid efter kungens död 985, kommit från en familj med högt anseende. Ärkebiskop Geron hade år 971 varit ambassadör för kejsare Otto I hos den bysantinske kejsaren och hemförde därifrån kejsarens sons, den blivande kejsaren Otto II:s gemål Theophanu, till bröllopet i Rom. Geron var ärkebiskop i Köln mellan åren 969 till 976. År 974 grundade han det ovan omtalade klostret S:t Vitus i Gladbach (numera Mönchengladbach).[16]

> *”Vid kejsardömets norra gräns mot danernas land var det fortfarande oroligheter. Hertig Bernhard och markgreve Thiedric fortsatte att både plundra och trakassera folket i byarna norr om Wieglesdor* (porten i försvarsverket Danevirke)*. Biskopen av Ripen tvingades fly och de som stannade tvingades att betala tribut till markgrevarna. Efter den gamle kejsarens död respekterades alltså inte längre vapenvilan mellan danerna och kejsardömet av markgrevarna vilka många gånger invaderade danernas land. Detta gjordes med tillstånd av ärkebiskop Atheltag.”*

Den gamle kejsaren, dvs. Otto I, dog den 7 maj 973. Hamburg/Bremens ärkebiskop Adaldag, död 988, stod alltså vid denna tid på fientlig kurs mot danerkungen. Då t.o.m. biskopen i Ribe fått fly för dessa fientliga inkräktare kan man fråga sig vilken intern kyrklig strid som föranlett denna händelse och vilken relation Ribebiskopen haft med sin ärkebiskop. Thietmar av Merseburg, som skrev sin historia i perioden 1012-1018, konstaterade:

Parti av Danevirke vid Kovirke. Foto: Volknei. Wikimedia Commons, Creativ Commons CC BY-SA 4.0. Deed.

"Under denna kampanj (alltså kriget år 974) *riktades för första gången utrop om ondskefullt hån mot prästerskapet. Och de upprepas fortfarande av onda män idag".*[17] Exakt vad som orsakat denna osämja eller vilka som avses i Thietmars uttalande känner vi dock inte.

I tolkningarna av bakgrunden till kriget år 974 har man i tidigare litteratur utgått från att det varit Harald Blåtand som velat markera sitt oberoende gentemot den tyske kejsaren. När Otto I avlidit år 973 skulle därför kungen ha sett sitt tillfälle och attackerat Hedeby och området söder om Danevirke. När vi nu har en källa som ligger samtidig med händelsen och som är berättad från Haralds sida, inte från motståndarens, blir emellertid bilden en helt annan. Nu är det andra personer som är huvudrollsinnehavarna i fientligheterna. Dessa är ärkebiskop Adaldag, hertig Bernhard och markgreven Thiedric. Bernhard I (ca 950 - 1011) var hertig av Sachsen och han stod kejsaren Otto I nära. Bernhard spelade också en betydande roll som beskyddare till Otto II. Thiedric (965-985) var markgreve av sachsiska Nordmark. Att dessa härjande gått in i danernas land och uppenbart med sina krigare nått upp till Ribe på Jyllands sydvästkust bör tyda på att de hade Otto II:s godkännande att härja i Harald Blåtands rike innan denne själv hade företagit någon krigshandling.

> *"På våren samma år, som alltid vid denna tid, plundrade markgrevens män och i stället för att till riket ta en tiondel av den från Jutland drivna boskapen och tre dussin tjurar, vilka var avsedda för klostrens behov, tog markgrevens män alla djuren. En budbärare skickades med ett brev från en av våra bröder, skrivet på kung Haralds order, men återvände utan någonting, ty ärkebiskop Atheltag hade inte för avsikt att förhandla förrän han fick utse sina egna biskopar som med kung Haralds tillstånd skulle skickas till Jutland. Vår kung kunde dock inte gå med på sådana krav."*

Uppgifterna i "Gesta Wulinensis" ger på många sätt en helt ny bild över situationen före och under kriget år 974 jämfört med den som man tidigare genom bristfälligt källmaterial känt till. En sak kan mycket väl ha spelat en avgörande roll för stridigheterna, nämligen ekonomiska intressen i den dominerande boskapshandeln från Jylland vidare söderut. Genom Jylland har man under mycket lång tid drivit oxar till försäljning i Tysk-

Rekonstruktion av en liten del av den mycket långa Ravningebron. Bild: Nils Jepsen/Nico, Wikimedia Commons, Creativ Commons CC BY 4.0 Deed.

land/Holland. Detta har skett utmed den s.k. ”Oxvägen” (också benämnd ”Härvägen”). Denna handelsverksamhet har haft mycket omfattande dimensioner. Så sent som i början av 1600-talet noterades att vid tullstationerna i Gottorp och Rendsborg passerade mer än 30.000 oxar varje år. Året 1652 t.o.m. mer än 50.000.[18] Denna viktiga handelsverksamhet har man kunnat följa bakåt i tiden men uppgifterna från ”Gesta Wulinensis” är det äldsta omnämnandet. Den tiondel av boskapen som skulle tillfalla den tyske markgreven var uppenbart den tullavgift som danerna, i detta fall rimligtvis kungen, hade att betala för denna handel. Den tyska, kristna kyrkan skulle också för sina klosters behov ha sin del.

Man kan alltså våga utgå från att denna boskapshandel redan under sen vikingatid har varit betydande och som sådan också varit en viktig ekonomisk maktfaktor. Att kontinuerligt driva stora mängder av boskap långa sträckor har dessutom fordrat ett organiserat system av transportleder för att t.ex. undgå sankmarkernas faror för djuren. Inte otroligt är det därför att det är mot den bakgrunden vi ska se den väldiga bron vid Ravninge i Jylland. Här har man ca tio kilometer söder om Jelling vid Vejle å lokaliserat och delvis arkeologiskt undersökt en närmare 760 meter lång och fem meter bred träbro. Bron består av kraftiga, tillhuggna stockar och den är dendrodaterad till ca 980.[19] Den har tolkats som en färdväg för att lättare föra fram trupper. Med den årliga, intensiva boskapshandeln som skett i detta område och som varit en viktig inkomstkälla för kungamakten, är det nog mer troligt att den anlagts för att underlätta och säkra drivningen av stora djurflockar över en omfattande sankmark.

> *”Den andre budbäraren sändes därför till Merseburg, åtföljd av två bröder, med klagomål till biskop Giseler, men han blev bedragen på ett svekfullt sätt och berövades sitt liv. Våra bröder kastades i fängelsehålan och bara tack vare biskopen släpptes de. Även om biskop Giseler lovade att leverera nyheter från gränsen till den unge kejsaren, beslöt kung Harald att själv återställa ordningen och hårt straffa de skurkar som brutit vapenvilan. Vid den tiden förberedde jarl Hakon* (av Norge)*, som var konung*

Haralds vasall och som var skyldig kungen stor tacksamhet, en expedition, och hans flotta anlände till Akreshofn. Där skulle han utrusta sig och förmå jarlarna i Jutland att följa med på en plundringsexpedition till Anglorvm.”

Innan Håkon Jarl i detta krig anslöt sig till Harald hade han alltså med sin flotta från Norge landat i ”Akreshofn” för att förhandla med jarlarna från norra Jylland om ett tåg mot England. Det är rimligt att anta att hamnen ”Akreshofn” varit belägen invid den stora borgen Aggersborg vid Limfjorden. Planerna på Englandståget hade emellertid fått avbrytas då Harald krävt Håkons närvaro vid Hedeby. Det var således knappast en lojal hjälptrupp till danerkungen som nu hamnade i stridens centrum.

”Efter att ha fått kännedom om sin vasalls planer, krävde kung Harald omedelbart att denne skulle överge sina mål och styra sin flotta till Haitebau, där han bara skulle skrämma fästets försvarare och där vänta på kung Haralds styrkor, vilka samtidigt skulle ta itu med markgrevens styrkor norr om Wieglesdor. I gengäld krävde Hakon att han skulle befrias från sin tacksamhetsskuld och från att skicka förstärkningar närhelst kungen behövde dem.

När kung Harald och hans styrkor tvingade markgrevens soldater att fly, härjade Hakon, utan att vänta på kung Harald, Haitebau med omnejd och tillfångatog själv markgreven Thiedric. När nyheten om den fientliga flottan nått denne, hade han genast skyndat till undsättning av vakten i Haitebau som på hans order skulle inkassera skatt i form av grisar, boskap och silver från befolkningen och köpmännen. Thiedric, säker på sin styrka, föll dock i den fälla som Hakon satt, och kom knappt undan med livet i behåll och förlorade alla sina följeslagare i processen. Han föll dock i slaveri när han försökte gömma sig i träsken norr om staden och blev igenkänd av dem han förtryckte.”

Av ”Gesta Wulinensis” uppgifter framgår att staden Hedeby (Haitebau) just vid detta tillfälle inte verkar ha tillhört Harald. Hedeby med sin kraftiga halvcirkelrunda försvarsvall som öppnar sig mot fjorden är ju slutpunkten i det väster därom långsträckta försvars-

Vy över det forna stadsområdet i Haitebau. Foto: Sven Rosborn.

verket Danevirke. Uppenbart innehade nu i stället markgreven Thiedric makten i staden vilket gjorde att Håkon Jarl kunde attackera den och också tillfångata den från staden flyende markgreven. Frågan är dock hur länge den tyske ledaren hade haft makten i staden? Krönikans formulering att vakten i Hedeby *"på hans order skulle inkassera skatt i form av grisar, boskap och silver från befolkningen och köpmännen"* tyder kanske snarare på att Thiedric invaderat staden.

> *"Hakon jarl följde inte kung Haralds önskan, ty det var aldrig hans* (kungens) *mening att härja i Marchen eller Sachsen, utan endast att återställa freden. Hotet om krig omintetgjorde kungens planer och i dem var det oerhört viktigt att man upprätthöll goda förbindelser med kejsaren. I stället för att dra sig tillbaka sökte Hakon jarl tyvärr berömmelse genom att med jarlarna Finulv och Torkil fortsätta leda plundringsexpeditioner till marsklandet, vilket orsakade fejder mellan kungen och Hakon och dessa jarlar, och en av dem var en följeslagare till den berömda rebellen Lef och den andre en av hans söner."*

De två jarlarna från norra Jylland i Håkon Jarls sällskap hade alltså nära relationer till den forna jarlen Lef. Vem var han? Redan året 963 hade Harald Blåtand haft problem med denne nordjydske jarl. Enligt "Gesta Wulinensis" organiserade kungen då *"en väpnad expedition till norra Jutlandii* (Jylland) *för att straffa rebellerna som under ledning av Jarl Lef väckte ett uppror för att dra sig tillbaka från trohetseden till den kungliga myndigheten."* Om Lef stupat i dessa strider omtalas inte men år 981 gjorde Lefs släktingar åter uppror mot kungen. Harald Blåtand sände då sin yngre bror Toke Gormsen mot dem. I dennes här ingick Rifling, son till Asgeir och sonson till Björn Jarl som fram till år 964 varit kung i Skåne. Rifling stupade och en runsten är rest över honom vid Grenstens kyrka.[20] Det måste således ha funnits en stark ovänskap mot kungen i hans norska hjälptrupp, inte enbart från Håkon Jarl utan också från jarlarna Finulv och Torkil från norra Jylland.

> *"Kung Harald väntade därför med sin här i Wieglesdor och sände bud till ärkebiskopen med anhållan om att denne skulle vara skiljeman i saken, och att han* (kung Harald) *också skulle gå med på att befria markgreven ur fångenskapen om vapenstilleståndet återställdes. Budbärarna återvände utan någonting och kung Haralds värsta farhågor besannades, för vid kunskapen om markgrevens olycka bad ärkebiskopen, som tydligt hade valt hertig Bernhards sida, samt prins Bernhard själv kejsaren om hjälp. Och själva sa de ingenting till kejsaren om sina onda gärningar. De kallade kung Harald en gudlös plundrare och rövare, som inte uppfattade kristna seder, och som vågade angripa kejsarens trogna tjänare med vapen.*
>
> *Omedelbart efter St. John kom nyheten att den unge kejsaren var på väg mot gränsen med en mäktig armé. Kejsarens armé skulle möta förstärkningarna av ´Wari et Abotriti´ vid källorna till floden Ejdorvm, som en gång markerade gränsen mellan Germania, Wargia och landet Dan.*
>
> *Vid beskedet om den annalkande kejsaren, vars armé hade ett betydande övertag, eftersom där tillsammans med Obotriterna och Wagrami fanns 11000 krigare, förstärkte sig kung Harald i Wieglesdor och kallade på Hakon jarl och de andra med honom anslutna jarlarna, vilka slagit upp sitt huvudläger på en udde av en halvö, som heter Svansium söder om Ongeln. Alla utom Hakon lydde sin konungs kallelse. Hakon och hans soldater ignorerade kungens order och 11 av hans skepp seglade över 600 krigare, de mest trogna krigarna, till byn Eikerburg, som tidigare förstörts av markgreven, och där, i Villa Burgerbau, satte de upp ett nytt läger.*

Utgrävning av Danevirke invid den i försvarsverket till Oxvägen troliga porten.
Foto: Frank Vincentz Wikimedia Commons CC BY-SA 3.0.

I stället för att hjälpa kungen tänkte Hakon ligga på lur i skogarna för att slå fienden med överraskande attacker och få än mer byte och än större berömmelse. Jarl Hakon hade enligt uppgift tillräckligt med byte för att knappt få plats med detta på de 43 skepp som utgjorde hans flotta, men hans lust efter rikedom och berömmelse var ännu inte tillfredsställd."

Eftersom Håkon Jarl var beroende av sin stora flotta från Norge bör hans huvudläger ha legat i anslutning till en ankringsplats nära Slesvig. "Ongeln" (Angeln) är området mellan Flensburgfjorden i norr och fjorden Slien in mot Slesvig och Haitebau i söder. Eventuellt kan den udde på en halvö som kallades "Svansium" ha varit vid Palör. Här har man påträffat vikingatida spärranordningar och också en vikingatida bosättning vid Füsing. Platsen är strategiskt belägen där Slien bildar ett endast smalt sund.[21]

"Enligt vad den bortgångne brodern Lambertus berättade för mig, drabbade den kejserliga armén samman med vakten vid Wieglesdor första gången den 29 juli, innan någon av befälhavarna gav order om att slåss. Hertig Bernhard, som befann sig närmast den plats där skärmytslingen började, befallde trupperna att vända tillbaka, och när striderna upphörde, sände han så snart som möjligt sändebud till kung Harald för att stoppa blodsutgjutelsen och utse en plats för förhandlingar och en fredlig uppgörelse av ärendet. Hertigen lovade en lösensumma på sjuhundra pund silver om han (Harald) *släppte markgreve Thiedric från fångenskapen. Den dagen anlände kejsarens följe sent på kvällen och de stridande parterna beslutade att inleda förhandlingar dagen efter. De fick dock inte träffas eftersom Hakon och hans följeslagare i gryningen anföll den kejserliga armén i ryggen, plundrade alla skatter och slaktade samtidigt det kejserliga gardet. En av de mördade var den framstående unge Ekrico som stod kejsaren nära."*

Av Avicos kröniketext verkar det som att kungen endast sökte att komma tillrätta med de tyska plundringståg som förekommit invid och norr om gränsen. Här framstår inte

Harald som den krigshetsande regent som de tyska källorna antyder. Harald hade dessutom den 19 mars året innan sänt två sändebud till den dåvarande härskaren Otto I:s möte i Quedlinburg för att hylla kejsaren och kejsarinnan vilket det berättas om i ”Annales Altahenses majores”. Här omtalas att Harald: *”den som man trodde var i fullt uppror mot kejsaren underkastade hela sitt land Ottos styre genom den föreskrivna hyllningen.”* Detta tyder inte på en vid den tidpunkten direkt fientlig inställning.

Den 7 maj samma år 973 avled emellertid kejsaren och hans blott 18-årige son Otto II fick makten. Hertig Bernhard var den unge kejsarens rådgivare och här har vi också en av de i ”Gesta Wulinensis” omtalade intrigmakarna som tillsammans med markgreve Thiedric gjorde räder in på danernas markområde norr om gränsen vid Danevirke. Uppenbart är också att Haralds vasall Håkon Jarl har haft en helt annan agenda än kungen när det gällde hur man skulle utnyttja den uppkomna krigssituationen:

> *”Finulv jarl och Torkils deltog också i detta rån* (Håkon Jarls attack på kejsarens trupper)*, som väckte stor sorg hos kungen, som inte hade för avsikt att bryta tidigare överenskommelser* (med kejsaren)*. För att utplåna och minska sina fränders onda gärning släppte kung Harald markgreve Thiedric från fångenskapen utan att få lösen. Kungen ställde dock villkor som markgreven endast delvis uppfyllde. Kung Harald krävde att denne aldrig mer skulle höja sitt svärd mot danskarna, och att han inte i framtiden skulle göra dem någon skada. Markgreven var också tänkt att förklara eventuella missförstånd för kejsaren för att föra de två stridande parterna närmare i samtalen så att den gamla alliansen igen skulle träda i kraft.*
>
> *Jarl Hakon drog sig då tillbaka till Burgerbau och Eikerburg med sina följeslagare, och där förberedde han en expedition till Jvmnes land för att där byta ut sitt krigsbyte mot nya soldater, slavar, salt och vapen. I väntan på gynnsamma vindar roade han sig med att illvilligt håna och misshandla sina fångna bröder* (alltså präster)*. Bland dem var tre bröder från klostret i Thangmaresfelt, och det var de som den ogudaktige Hakon tog med sig till Jumne. När han lämnade Burgerbau väckte han åter hån mot vår Herre och drev resten av bröderna som boskap till gränsen och slaktade dem sedan som boskap. Dessa onda gärningar av förrädaren Hakon hjälpte inte kungen i hans förhandlingar med kejsaren. Att frisläppa markgreven hjälpte inte heller. Även om han gav upp striden sa han inga vänliga ord om kung Harald till kejsaren.”*

Hela området vid Danevirkelinjen på en karta från 1860.

För Håkon Jarl hade kriget vid gränsen blivit en lönsam affär. Han hade tillskansat sig ett rikt byte och for därför till *”Jvmnes land”*, dvs. området vid Wolin, för att avyttra detta. Bland bytesvarorna nämns salt som uppenbart var en stor handelsvara från just norra Polen. Det var också vid Jumne som den starka nordiska befästningen Jomsborg fanns. Denna hade grundats invid Wolin av Harald Blåtands kristne storebror Knut:

> *”Under Herrens år 953 ingick kung Konut ett förbund med Lubomir, härskare över Vilini, och hjälpte honom att krossa upproret som uppstått mot bröderna från Jorvik vilka bar Herrens ord bland hedningar. Lubomir belönade generöst sin välgörare och tillät dennes lag att bygga det befästa lägret på Jumno-halvön. … Redan hösten samma år seglade 36 fartyg till Zelund* (Själland)*, hälften med slavar, en tredjedel med byte och en sjättedel med salt.”*

På hemvägen från Jumne till Norge for Håkon Jarl genom Öresund och härjade på båda sidor om sundet. Han landsteg på skånska kusten och attackerad Lund. ”Gesta Wulinensis” berättar:

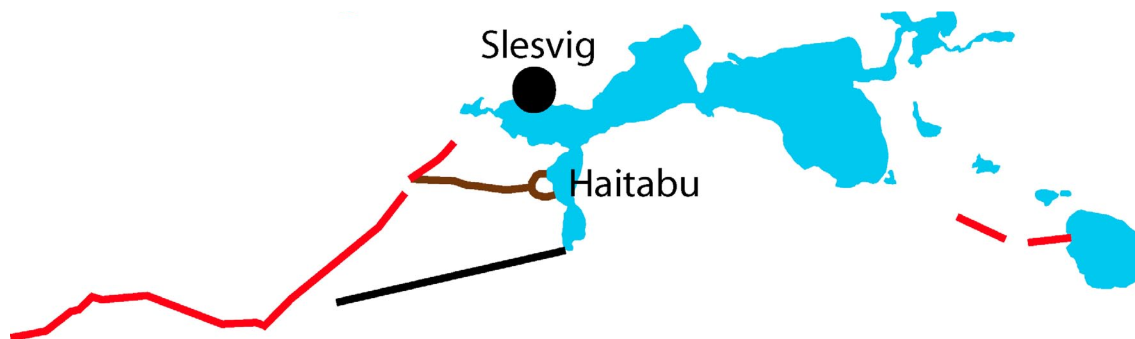
> *”Dessa krigare, ledda av deras iarl Hakan, förstörd av Satan själv, förstörde länderna och brände borgar på båda sidor om sundet och mördade deras män, och kvinnor och barn fångades. Våra tre bröder, munkar från klostret Tangmaresfelt dog martyrdöden, när de på Scanviues ängar inte förnekade sin tro på Kristus och slutade sina liv i lågor.”* [22]

De tre prästerna var alltså de samma som tillfångatagits vid Danevirke. Klostret i Tangmaresfelt ska ha legat inte långt från ett slott ”Anehaltine”, och varit vigt till jungfru Maria.[23] Med Håkon Jarls handlingar vid Danevirke och hans skövlingar utmed Öresund var pakten mellan honom och Harald Blåtand för alltid bruten.

Vi återvänder nu till vad som hände vid Danevirke sommaren 974. Danevirke är en enormt stor försvarsvall som man lagt tvärs över södra Jylland. Den består av ett flertal vallsystem som tillkommit under olika tider. Tidigare har man menat att man börjat bygga delar av detta försvarsverk i början av 700-talet. Moderna undersökningar visar emellertid att tiden ska flyttas bakåt till ca 500 e.Kr.[24] I vallen fanns den s.k. ”Wieglesdor”, en betydande portanläggning.

> *”Kejsaren beordrade trupperna att sätta upp ett befäst läger väster om vallarna vid Haitebau på vägen som leder till Wieglesdorporten. Han beordrade också att förbereda de broar som behövdes för att korsa den södra fåran* [25] *som förbinder de två haven så att de annalkande förstärkningarna med krigare till häst som kom från Merseburg kunde korsa. Den enda bron hade tidigare förstörts av kung Haralds trupper som befäste sig i det gamla fästet som, förutom ett smalt näs, var omgivet av träskmarker och som låg på portens östra sida, vilket var samma plats där de tre vallarna möttes, enligt vad broder Lambertus sa. Detta fäste antogs vara byggt på Karl den Stores tid. Vallarna däremot, beordrade kung Gvrm att förstärka efter att ha förnyat det förbund som hans bror Knob slöt med vår kejsares farfar för många år sedan, vilket jag ska berätta om senare. Kung Harald bemannade också försvarsvallarna i väster vid portarna, men endast med vakter, eftersom träskmarkerna hindrade fienden från att utföra ett anfall. Han koncentrerade sina styrkor vid porten och vallarna som ledde till Haitebau, och ville inte lämna staden och dess invånare åt sitt öde.”*

Prästen Lambertus är uppenbart det ögonvittne till händelserna av vilken prästen Avico fått sina detaljerade uppgifter om slaget från. Längre ner i texten får vi reda på att denne Lambertus *”hjälpte mig* (Avico) *noggrant och med stor precision att skriva ner danernas historia”*. Någon närmare uppgift om vem han var omtalas dock inte.

Danevirke har uppförts under olika perioder. Rött markerar den äldsta delen från 500-talet och framåt. Brunt och svart är vallbyggnader under 900-talet.

”Kejsaren, dock säker på sin styrka, skickade endast bepansrade män från lägret till porten för att se till att danskarna inte kunde leda några krigståg från porten eller fästet. Han vägrade också att förhandla när ett sändebud från kung Harald kom med en av våra bröder men de fängslades istället. Enligt broder Lambertus var kejsaren extremt ivrig att kämpa för att visa riddarna och framför allt adelsmännen att maktbördan över hela riket, som han tog över från sin far, skulle vara bättre hos honom än hos hans kusin Henric, som ständigt konspirerade mot imperiets rättmätige härskare.

Innan en ny strid påbörjades ockuperade den kejserliga armén landet mellan floden Ejdorvm i söder och Danóws försvarsvall i norr. De kejserliga trupperna tog stort byte från köpmännens skepp, vilka med sitt gods korsade fåran från den flod som hette Gammal till sjön Seilervm och sedan till Sliosvms sund. De fastnade där efter att bron förstörts, som jag nämnde ovan. För övergången fick köpmännen betala en tiondel av värdet av sina ägodelar i silver, varav hälften skulle tillfalla riket enligt det tidigare nämnda fredsfördraget. Enligt danskarna slöts denna vapenvila under påven Ioannes XI:s pontifikat (åren 931-935) *efter de väpnade skärmytslingarna under hans föregångares pontifikat, då den danske kungen fick sitt kristna namn Canutus. Jag ska berätta om det senare.*

De två arméerna drabbade samman igen i början av augusti. Kung Haralds trupper hade fördelen att danerna sköt med pilbågar, kastade spjut samt kokande vatten och eld från vallarna. Först fortsatte prins Bernhards och sedan Graf Henric av Hersevelts trupper att försöka klättra upp på vallarna, men varje gång misslyckades de och kastades från vallarna. Graf skadades allvarligt och dog den 10 maj året därpå, efter att ha haft svåra smärtor i nästan ett år. Vi fick veta om hans död för tre månader sedan, nästan ett halvt år sedan han dog. Och han var en god man och en släkting till min systers man. När Wagrowie (wagrerna) *och sedan Oboryci* (oboriterna) *gjorde ett liknande försök att erövra vallen drabbade samma olycka dem och många av deras kamrater dog.”*

Återigen får vi här lite information om prästen Avico vilket styrker uppfattningen om att han kommit från en ansedd familj. Henric av Hersevelt (Harsefeld) åsyftar Henrich von Stade. Han fick grevskapet Stade år 967 och byggde år 967 borgen i Harsefeld. Henrich dog den 9 eller 10 maj 975 vilket stämmer med ”Gesta Wulinenseis” uppgift att han dog av sina skador den 10 maj året efter slaget vid Danevirke.[26] Intressant är också Avicos notering att han fått uppgiften om Henrich död för tre månader sedan, nästan ett halvt år efter hans död. Avicos nedteckningar om slaget är alltså gjorda hösten 975.

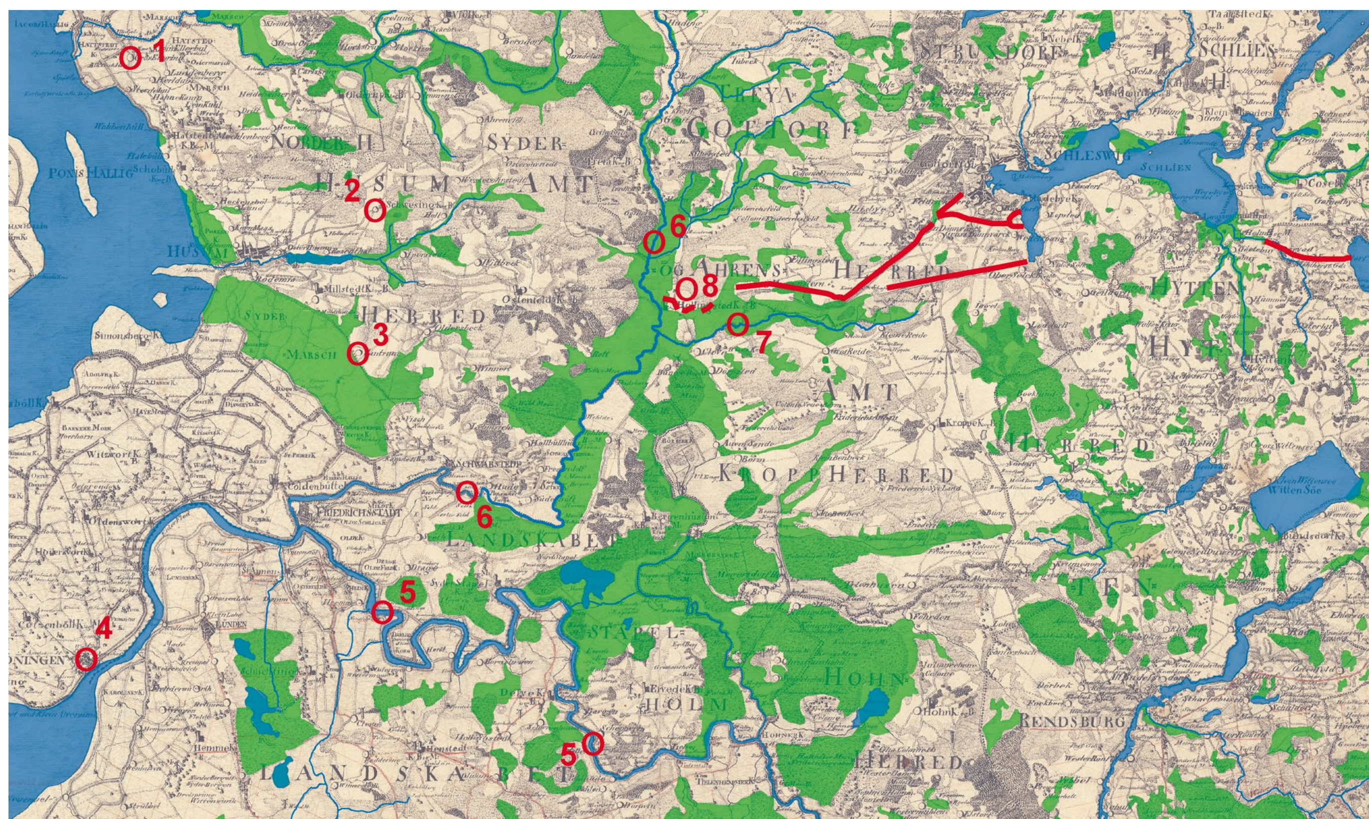
”Fem dagar efter att striderna började lämnade Wagrowie och Oboryci kejsaren och skyndade till sina hem. Kung Harald, med kännedom om Hakons flottas avgång till ön Jumne, beordrade medvetet att nyheten skulle spridas så snabbt som möjligt för att bringa fruktan hos kejsarens slaviska allierade, som var rädda att Hakon skulle invadera deras bosättningar. Kung Haralds plan lyckades tydligen, vilket innebar en betydande försvagning av de kejserliga trupperna. Kejsarens armé minskade snart till sex och ett halvt tusen man. Bland dem var omkring 300 av de mest framstående riddarna som fanns i det kungliga följet. I följet ingick också kejsarinnan, som alltid och överallt följde sin man, och även nu. Trots det framgångsrika resultatet av striderna var antalet dödade på den danska sidan extremt högt. De säger att de förlorade åttahundra man, nästan en fjärdedel av sin armé. (….) *Enligt min bror kom det fortfarande förstärkningar från Jutland och Fejn, och 53 skepp från Tukka, kungens bror, och över 20 skepp från olika platser i Zelund anlände till hamnen i Sliosvm norr om Haitebau.*

Kejsaren var allvarligt besviken och trodde på en lätt seger. Till kejsarens och hans allierades glädje fanns en möjlighet att bryta danernas motstånd. Genombrottet var mer en fråga om slumpen än om kamp, och det inträffade under ovanliga omständigheter. Allt började med ankomsten av den unge kejsarens sändebud, som hade för avsikt att beordra ett tvådagars uppehåll i striderna på grund av begäran från kejsarinnan, som ville fira Förvandlingens dag i fred. Kejsaren antog att hans motståndare, härskaren över danerna, var kristen, så han borde gå med på kejsarinnans begäran och lägga ner sitt svärd. Ingen av oss, Guds tjänare, hade någonsin förut högtidligt firat denna högtid, men mina bröder, som trogna kristna, kunde inte ge något annat råd till kung Harald än att gå med på en tillfällig vapenvila för att inte kränka äran av Vår Herre Kristus genom brist på kunskap om Frälsaren och för att inte genom denna handling förringa kung Haralds kungliga värdighet som kristen härskare. Dessutom var kejsarinnan från samma växt som kung Haralds mor, så kungen kunde inte misstänka henne för någon oärlighet. Vapenstilleståndet trädde därför i kraft, men prins Bernhards trupper och inte heller ärkebiskopen hade för avsikt att fira denna högtid eftersom det inte stod klart skrivet i den heliga skriften eller i martyrböckerna.”

Kejsarinnan, Otto II:s hustru, hette Theophanu. Om henne har det berättats ovan när ärkebiskop Geron förde henne från Konstantinopel till Rom för att ingå äktenskap med Otto II. Hon medförde seder från den östromerska kristna kyrkan som inte var vanliga i den romerska kyrkan. En sådan var just firandet av ”Förvandlingens dag”. Under denna dag firas en speciell händelse som omtalas i Matteus evangelium kapitel 17. Jesus tog med sig lärjungarna Petrus, Jakob och dennes bror Johannes upp på ett högt berg: *”Där förvandlades han inför dem: hans ansikte lyste som solen, och hans kläder blev vita som ljuset.”*

Avico noterar också en intressant sak om Harald Blåtands mor Thyra som enligt ”Gesta Wulinensis” dog år 957. Hon var *”av samma växt”* som kejsarinnan. Med detta avses att hon kommit från det östromerska riket. Mer om Thyra längre ner.

”Firandet pågick i tre dagar efter det att vapenvilan ingåtts, och till ärkebiskopens skräck fanns inget som tydde på att försöken att inta Wieglesdorporten och närliggande befästningar skulle återupptas den fjärde dagen. De mest framstående riddare och adelsmän som följde med kejsarens följe var fortfarande fulla av vin och mjöd och ingen av dem hade för avsikt att riskera halsen ytterligare. Under tiden, när ingen i det kejserliga

Karta över markområdet mellan Slien i öster och Nordsjön i väster. På den detaljerade terrängkartan från år 1819 har författaren inlagt de områden som är markerade som åar, sjöar, mossar och sankmarker. Troligtvis har det väster om Danevirke också funnits större områden med vattensjuka ängar men detta framgår inte på kartan. Bilden visar ändå mycket tydligt på ett extremt vattensjukt område. Mellan Nordsjön och Danevirke måste det ha varit mycket svårt för en armé att ta sig fram.
På kartan har angetts de speciella platser som omtalas i ”Gesta Wulinesnis” och som kunnat kopplas till nutida namn: 1 = Hattebau dvs. Hatstedt, 2: = Sveasvm dvs. Schwesing, 3 = Ramntertvm dvs. Rantrum, 4 = Tunighen dvs. Tönning, 5 = Ejdern, 6 = Trene å, 7 = Reide å och 8 = Hollingstedt.
Kartbearbetning: Sven Rosborn.

följet ens tänkte på ytterligare krig, flyttades prins Bernhards trupper till mynningen av Ejdorvmfloden och där skulle de på hans order lägga beslag på egendomen hos köpmän vars skepp hade anlöpt den hamn som heter Tunighen. Det var då, av en ren slump, som kung Haralds budbärare greps som tagit sig till Tunighen via en stig genom kärren som endast var känd för de invigda.

Den här leden kallades Sveonstigen. Enligt broder Lambertus, som hjälpte mig noggrant och med stor precision att skriva ner danernas historia, skapades denna väg i forntiden. Sedan kom tre bröder, riddare, som hette Hatto, Ramn och Svein, och deras vänner från Svitjod till dessa länder, och på order av kung Knob, kallad kristne Canutus, bror till kung Gurmd, beordrades de att bevaka träsken och kärren så att ingen levande själ kom igenom dem. Bröderna etablerade sedan bosättningar i detta land. Ramn i Ramntertvm söder om kärren, Hatto i Hattebau i norr och Svein i Sveasvm mitt i kärren och våtmarkerna, där man tydligen hittat ett torrt näs och vadställe, genom vilket det var möjligt att ta sig från det danska landet till imperiet förbi porten till Wieglesdor.”

Danevirke slutade i väster mot ett omfattande kärr- och sankmarksområde vilket sträckte sig fram till havet. Här bildade alltså naturen själv en kraftfull skyddsbarriär. Uppkomsten av köpstaden Haitebau har inneburit att man kunnat forsla varor från öster en kort

landväg till Nordsjön i väster. Alternativet hade varit att företa en lång seglats runt Jylland. Förutsättningarna för denna väst-östliga handel vid Haitebau har emellertid varit en etablerad landningsplats i väster och en färdväg över träskmarkerna. Det måste vara denna landningsplats som beskrivs i ”Gesta Wulinensis” som ”Tunighen”. Det är inte långsökt att förknippa ”Tunighen” med vår tids ”Töningen”, inte minst då det omtalas att platsen låg vid mynningen av floden Ejdern. Från denna landningsplats har köpmännen alltså tagit sig österut till Haitebau via Ejdern och den tillstötande floden Trene.

Texten i ”Gesta Wulinensis” ovan tar oss från år 974 tillbaka i tiden - till början av 900-talet. Harald Blåtands far var Gorm och Knob var Gorms storebror. Det är denne kung Knob som ovan omtalas ha sett till att de tre bröderna bosatt sig i området väster om Danevirke för att skydda detta område mot eventuella inträngande fiender. Deras tre bosättningar ”Hattebau”, ”Sveasvm” och ”Ramntertvm” kan än i dag lokaliseras som befintliga orter, från norr räknat Hattstedt, Schwesing och Rantrum. Bröderna kom från ”Svitjod”, sveariket. Vägen som handelsmännen hade att färdas mellan Haitebau och Tunighen kallades ”Sveonstigen”, också detta namn med kopplingar till sveariket. På något sätt har alltså begrepp som sveoner och Svitjod varit kända i detta område så sent som på 970-talet.

> *”Budbäraren som greps ledde, under hot om att få tungan och könsorganen avskurna, prins Bernhards trupper längs en hemlig väg genom träsken och kärren och de överraskade kung Haralds vakter som bevakade den västra delen av vallarna. Haralds trupper drog sig snart tillbaka medan de led stora förluster, men tack vare kungens list och modet från en viss krigare vid namn Odincarn lyckades de finna skydd och befästa sig i det gamla fästet.*
>
> *Nyheten om prins Bernhards seger ogillades av den unge kejsaren och hans följe bestående av framstående riddare. Kejsaren strävade nämligen efter egna segrar, särskilt i en tid då hans överlägsenhet gentemot sin kusin Henric ständigt ifrågasattes. Prins Bernhard fick därför skyndsamt återvända och ställa sig inför kejsaren för att förklara och försvara sitt beslut att gå till anfall utan kejsarens vetskap. Först efter fem dagar förlät den nådige kejsaren, under ärkebiskopens inflytande, sin syndige tjänare för hans överträdelse och befallde sina riddare att påbörja belägringen av det fäste, i vilket kung Harald och hans trupper befäste sig. Under tiden då kejsaren och prinsen försökte lösta sin tvist, satt dock kung Harald inte med händerna i kors, utan skapade istället en listig plan för att lura kejsarens trupper.*
>
> *Under skydd av mörkret tog sig två tredjedelar av kung Haralds trupper från fästningen och begav sig genom träsken mot huvudvägen mot Jutland. Detta för att lura fienden och få honom att tro att danerna hade grälat med varandra och att en del av dem då hade flytt från slagfältet och lämnat sin kung ensam i fästningen med en handfull försvarare. Knepet blev framgångsrikt eftersom riddaren Reinold, som hade befälet under prins Bernhards frånvaro, varken skickade vakter för att följa efter de flyende danerna eller meddelade prinsen om händelserna vilka precis hade inträffat.*
>
> *Efter en dags marsch och insikt om att ingen följde i kung Haralds truppers fotspår beordrade kungen att armén skulle delas i två delar. Den första, anförd av kung Harald själv, gick sydväst mot vallarna och Gamla floden, som jag fått veta på deras språk kallades för Hreidrau, vilket betydde en flod med många bon eller många hyddor. På vägen passerade de*

sätet för en viss ärofull jarl, vars säte blivit helt förintat av prins Bernhards trupper. Kung Harald gick runt ruinerna till den västligaste delen av vallarna, norr om platsen där Treanum och Hreidrau splittrades.

Där har det funnits en handelsstad sedan urminnes tid med en stor marknadsplats och en hamn med en ankarplats som kallades för Anglernas hamn. Jag fick veta att till denna plats kom kungen av Geats, kallad Chlochilaicus, en gång för att göra denna plats till sin huvudstad och för att därifrån utföra röveri mot sina grannar och fiender. Denne olycklige man knivhöggs till döds under en strid med kung Theuderics sons trupper i landet Hattvari nära Frisis, men hans ättlingar stannade kvar i detta land för att bevaka gränsen mot riket och ägna sig åt handel. Och de gav platsen namn efter den avlidne kungen och den branta strandvallen."

Harald Blåtand lämnade alltså fästet och tog sig åt nordväst mot den väg som ledde norrut från porten Wieglesdor. Om man utgår från angivna väderstreck tog han sedan halva armén och återvände söderut till området väster om försvarsvallen Danevirke. Här passerade han en plats som en gång varit säte för *"en viss ärofull jarl"*. Det kan knappast ha varit frågan om den norske Håkon Jarl som vid denna tid svekfullt lämnat kungen. "Gesta Wulinensis" berättelse går här istället över till att ge en historisk tillbakablick på det aktuella området. Eftersom Avico haft hjälp av prästen/munken Lambertus *"som hjälpte mig noggrant och med stor precision att skriva ner danernas historia"* är det troligt att denne står bakom dessa äldre historiska uppgifter. De är bl.a. hämtade från biskop Gregorius av Tours krönika från 570-talet.[27] Här står:

"Emellertid kom danerna med deras kung vid namn Chochilaich seglande över havet till Gallien. De gick i land och härjade ett av Theodoriks landområden och tog många fångar. Då de hade fått skeppen fyllda med fångar och annat byte, ville de vända hem, men deras kung blev kvar på stranden. Först när skeppen hade kommit i rum sjö, skulle han följa efter. Det hade emellertid sänts bud till Theodorik att hans land härjades av främlingar. Han sände då sin son Theodobert dit med en stor och välrustad här. Kungen dräptes och fienden blev slagen och tillintetgjord i ett sjöslag, och området fick allt bytet tillbaka."

I det lite senare "Beowulfkvädet" är Chochilaich troligtvis den samme person som då bär namnet Hygelak. Här beskrivs hans kamp på detta sätt:

"Ovänskap bitter uppstod hos hugarna,
då Hygelak kom farande med flottan till frisarnas land.
Där var han av hetvarars här anfallen,
fram gick de ivrigt, med övermakt,
där fick han sin bane, brynjeklädd kämpe –
han föll ibland fotfolket ..."

Harald Blåtand tog alltså sin armé till *"norr om platsen där Treanum och Hreidrau splittrades"*. Här talas om en plats där floderna Trenen och Reide möts, se kartan sid 20, där det skulle ha funnits en stor handelsplats och angöringsplats för båtar, kallad "Anglernas hamn". Detta är platsen för dagens Hollingstedt. Ett antal utgrävningar invid floden Trene har här påvisat kajanläggningar och ett större marknadsområde från vikingatid fram till tidig medeltid. Floden är här så bred och djup att större havsgående skepp kunnat ta sig hit. Från denna plats har sedan varor med lastvagnar kunnat föras österut till Haitabau.[28]

I "Gesta Wulinensis" anges platsen som "Anglernas hamn". Anglerna omtalas i denna södra del av Jylland redan i handelsmannen Ottars resebeskrivning från 870-talet när han beskriver Haitabaus placering som ligger *"mellan venderna, sachsarna och anglerna och*

hör till danerna. … I dessa områden bodde anglerna innan de kom hit till landet (dvs. till England)*”*.[29] Genom dendrodateringar av den äldsta vallen i Danevirke har man nu kunnat föra ner denna från tidigare 700-talet till 500-talet.[30] Alltså under en tid då anglerna härskade i området. Det måste givetvis ha varit en mäktig kung som stått bakom initierandet av bygget av ett sådant väldigt försvarsverk. Anglernas område har sträckt sig österut till Östersjön. Detta visas i ”Gesta Wulinensis”, där som ju omtalas ovan, Håkon Jarl slog upp sitt huvudläger på en udde i fjorden Slien söder om ”Ongeln” (Angeln).

Vi fortsätter nu till texten i ”Gesta Wulinensis”:

”Låt oss återvända till vår tid och kung Haralds kloka avsikter. På denna plats, som övergavs av köpmän på grund av striderna, fann kung Harald och hans trupper några av kung Haralds vakter. Dessa var de som bevakade den västra delen av vallarna, och som inte hört att prins Bernhards trupper hade trängt in via Sveons stig, ödelagt de omgivande byarna och sedan omringat kungen i den gamla fästningen. När kejsaren och prins Bernhard höll på att lösa sin tvist, som jag tidigare nämnt, åkte kung Harald nerför floden Treanum på de övergivna båtarna och sedan österut uppför floden Hreidrau, där våtmarkerna slutade och människorna kunde gå österut med torra fötter. Där nådde trupperna, omkring ett och ett halvt tusen män, den tidigare förstörda bron som förenade den stora vägen från det danska landet till imperiet. Bron hade tydligen blivit reparerad men kejserliga vakter som bevakade den attackerades plötsligt i mörkret och höggs samtliga ner av kung Haralds män. Inte en enda själ överlevde så att ingen skulle få för sig att meddela kejsaren eller prins Bernhard om att kung Harald inte längre gömde sig i den gamla fästningen, utan i hemlighet förberedde ett bakhåll mot de intet ont anande kejserliga bakre trupperna.

Förmodligen redan nästa dag log lyckan igen mot kung Harald. Ärkebiskop Geron, som var på väg från Colonia till det kejserliga följet för att få kunskap om brödernas öden från klostret i Thangmaresfelt och samtidigt för att leverera nyheter om kejsarens kusins, prins Henrics, uppror, hamnade i bakhåll vid denna bro och med honom många adliga riddare, däribland hans bror markgreve Thietmar och greve Bertold. Förmodligen föll 30.000 pund silver i jarlarnas händer; en tjugondel försvann dock i vattenströmmarna när en av vagnarna av ärkebiskopens vakt trängdes av bron. Bytet omfattade också relikerna från Saint Pantaleon. Detta var en stor erövring, men kung Harald värderade mycket mer de män som han lyckades fånga. Vad ingen av fångarna nämnde var den vikti-

Bild från handskriften Gero-Kodex från 950-970-talet. Biskop Geron av Köln överräcker den illuminerade handskriften till den tronande Kristus.
Bild: Wikimedia Common.

ga detaljen att de faktiskt flydde från gruppen kring prins Henric och hans allierade, vilka ville övertyga ärkebiskopen genom övertalning eller våld att stödja prinsen i konflikten mot kejsaren. Två dagar senare tillfångatogs vid samma bro den unge riddaren Ekkihard, son till markgreve Gunter av Merseburg, och hans följeslagare. Ynglingen Ekkihard erkände genast att han hade skickats av sin far för att komma ikapp ärkebiskop Geron och hans följe och återföra dem alla till Colonia."

Prins Henrik som omtalas ovan var kusin till kejsare Otto II. Henrik II av Bayern gick även under benämningen ”Heinrich der Zänker” (”Henrik bråkmakaren”). Just året 974 hade han startat ett uppror mot kejsaren. Hans allierade blev bayerska och sachsiska stormän men också hertig Boleslaus II av Böhmen och Mieszko av Polen. Av ”Gesta Wulinensis” framgår att Gunther, markgreve av Merseburg (ca 924 - 13 juli 982), också ingått i detta uppror. Han försökte ju genom sin son Ekkihard som budbärare stoppa ärkebiskop Geron att ansluta sig till kejsare Otto II. Ekkihard (ca 960 – 30 april 1002) blev senare Ekkehard I, markgreve av Meissen.[31]

När ärkebiskop Geron år 971 begett sig tillbaka till Rom från Konstantinopel tillsammans med prinsessan Theophanu hade han fått med sig värdefulla reliker efter S:t Pantaleon vilka han sedan tog med sig hem till Köln. På sin ovan omtalade flykt undan Henrik II av Bayern till kejsare Otto II:s krigsläger har han alltså, förutom en stor summa silver troligen också tagit med dessa reliker. S:t Pantaleon var ett skyddshelgon för hjälp i nöd, bl.a. för olika kroppsliga sjukdomar.[32]

”Alla dessa händelser och omständigheter bevisade att Herren, vår allsmäktige Gud, hade för avsikt att straffa markgreven för hans vidriga gärningar och det var därför han gynnade kungen av danernas handlingar och hans rättfärdiga sak. I den Allsmäktiges ögon var det meningen att kejsaren skulle vara en domare på denna jord och frikänna båda parter rättvist enligt deras gärningar.

Så när en kraftig storm och en våldsam vind tillsammans med ett fruktansvärt skyfall drabbade området kring vallarna och porten till Wieglesdor, uppfattade alla det som ett tecken på att Gud fördömde den skyldige. Vinden slet sedan bort tälten i markgrevens läger och linjerna för hans trupper skingrades snart och folk spreds runt i området för att hitta tak över huvudet. Kejsaren och hans trupper, fortfarande på södra sidan av vallarna, drog sig i förväg österut mot de skogar som kallades plundrarnas skogar, och såg tecken på himlen som förkunnade en plötslig förändring i vädret.

Det fanns några mycket trötta riddare bland hans trupper, och de var på väg österut och söderut, där vädret var mycket gynnsammare för vila. De gick mot bron, omedvetna om ödet som väntade dem, för där väntade redan kungen av Dans här på dem. Danerna hanterade dem snabbt och gick in i deras läger på natten och fångade kejsarens riddare nästan utan kamp, vilka var utmattade av sömn och berusade av vin. Danskarna förlorade inga soldater, och bland kejsarens riddare miste bara en viss ung man vid namn Herman livet som försökte undkomma förklädd till kvinna och vars olyckliga öde var ett slags förlåtelse för alla onda och andra skamliga gärningar av markgreve Bernhard. Jag kommer snart att berätta om detta. Alla av dem, nämligen kejsarens tillfångatagna riddare, levande och oskadda, med undantag av Herman, fördes sedan bort i fångenskap, i hopp om en generös lösen eller att bli överlämnad i utbyte mot slavar. På kungens order behandlades fångarna vänligt så att de från och med

då alltid kunde tala om den danske härskarens vänlighet och ädelhet och kristna vanor. Den unge mannen Herman, eftersom han greps förklädd till kvinna, behandlades som en prostituerad och berövades sitt könsorgan, och han höggs med svärd i de känsliga delarna av sin kropp och dog av smärta.

Danskarna, inspirerade av dessa segrar, lämnade snabbt och efter två dagars marsch mot vallarna omringade de det som fanns kvar av markgrevens armé. De kunde inte fånga honom själv, eftersom han hade lämnat sina trupper för att slå sig samman att konspirera med prins Henrics anhängare hos biskop Wigfridi i Virdun. Detta gjorde han, uppmuntrad av löften från prins Henric efter hans truppers tvivelaktiga seger över kung Haralds trupper, när Harald och hans soldater fick söka skydd i det gamla fästet. När han nu fick höra om danernas överraskande framfart, flydde han från prinsens budbärare och förenade sig med kejsaren, vilken ovetandes jagade i "plundrarnas skogar" i tron att kung Harald hade flytt med sina trupper till Jylland. Så medan kejsaren och de adliga riddarna från hans följe bedrev jakt, anlände plötsligt markgreven till det kejserliga lägret med nyheten om de danska segrarna.

Efter honom anlände en viss munk, troligen Reding, till lägret, och han hade med sig den unge Hermans svärd. Denne visade sig vara markgrevens närmaste vän. Markgreven, förkrossad av nyheten om hans älskade följeslagare död, ångrade sig inför kejsaren och erkände sina onda gärningar och onda avsikter. Han bad också kejsaren att låta honom sörja sin vän i tre dagar. Herman växte i sin ungdom upp tillsammans med markgreven i Quedlinburg, och trots att de båda var pojkar, vårdades de först av den ärevördiga Mathildi, den avlidna abbedissan i samma kloster, och sedan av hennes efterträdare och ett barnbarn med samma namn.[33]

Kejsaren, oroad över de senaste veckornas händelser, beordrade armén att tre dagar senare samlas vid gränsbron. Av rädsla för en överraskande attack från danskarna och om vilka planer prins Henric hade, drog sig kejsaren tillbaka från ingenmansland och flyttade med sina kvarvarande trupper till ön vid Eidorfloden och den där lokala gränsbron för att befästa sig och vänta på fiendens drag.

Vid den tiden befann sig kung Harald en eller två dagars resa norrut från den bron och han väntade vid Wieglesdorporten på markgrevens trupper vilka, som jag sa ovan, befalldes av riddaren Reinold. Den här gången behövde danerna inte ta till något knep, eftersom Reinolds soldater var utspridda i området till följd av de våldsamma regnen och fruktansvärda vindarna vilket jag nämnt tidigare. Kanske, efter att ha hört om kung Haralds framfart, vände Osbiurn och hans soldater tillbaka och han anslöt sig till sin son Odincar, som hade försvarat fästet med sina mest rutinerade följeslagare sedan hans far och kung Harald mer än två veckor tidigare med två tredjedelar av sin armé tagit sig genom träsken.

När de danska trupperna återförenades vid porten till Wieglesdor, tillfångatog de omedelbart riddaren Reinold, som liksom sina ädla följeslagare, överlämnade sitt svärd och bad att det när han dog skulle överlämnas till kejsaren. Reinold blev dock allvarligt besviken, eftersom hans liv inte togs från honom, och han istället visste att han snart kom att tvingas motivera sitt nederlag inför kejsaren. Resten av hans soldater tillfångatogs eller knivhöggs och flera flydde söderut för att ansluta sig till kejsarens

trupper och sprida nyheten om kung Haralds triumfer. De sammanslagna danska trupperna fick också sällskap av förstärkningar från vårt land Jumne och fästet Jomniburch tillhörande vårt biskopsråd i Starim grodzie (Gamla staden). *Skeppen anlände under befäl av den tappre prinsen Cetibiur, som först hade måst besegra och driva bort jarl Hakan, vilken efter ankomsten till Jomniburch utan framgång försökt övertyga Cetibiurs riddare att ansluta sig till honom, för att de först skulle ödelägga landet Zelund och Sconviue och sedan, tillsammans med Goetani, organisera en gemensam expedition till Anglorvm för att överta detta rike.*

Guldplattan som nerlagts i Harald Blåtands grav som berättar om vilken som ligger i graven och till vilket kristet biskopsdöme graven tillhör.

Jarl Hakan fördrevs från Jumne men fann genast skydd hos Lubomirs söner i ett fäste på sydvästra sidan av ön Vilini. Det var ett fäste från vilket de bevakade kanalen som leder från havet till den stora sjön som vattnet i Svodrafloden (floden Oder) *rann ut i. Efter att Cetibiur fått kunskap om händelserna på gränsen mellan imperiet och danskarna, samlade han nästan 900 av de modigaste och i strid mest erfarna männen och kom för att hjälpa kung Harald.”*

Den Gamla staden (”Starim grodzie”) som omtalas måste åsyfta Oldenburg. För denna ort användes under 900-talet och fram till och med 1100-talet namnet Aldinburg.[34] När t.ex. Helmold skrev sin krönika ”Chronica slavorum” i mitten av 1100-talet stavades det ”Alden” för att därefter helt övergå till namnformen ”Olden”. Ordet Starigard användes också av nordborna för denna ort.[35] Staden var biskopssäte redan år 968. Under det stora slaverkriget året 983 berättas i ”Gesta Wulinensis” att:

”I den gamla staden (Aldinburg) fanns biskop Wago som själv knappt undkom med livet i behåll med sina präster och var tvungen att ta sig över havet och söka skydd hos danskarna.”

Att biskopsstiftet Aldinburg tillhörde den danska besittningen i Wollinområdet, det vill säga Jumne, framgår också av den guldplatta som lagts ner i Harald Blåtands grav i Wiejkowo i detta område. Här står översatt från latin: ”Arald Curmsun kung över taner, Schonen, Jumne i civitas Aldin (biskopssätet Aldinburg)”.

I texten ovan omtalas att Cetibiurn var ledare för Jomniburch, det vill säga Jomsborg beläget i Jumne som sägs tillhöra danerna. Jumne är området kring Wolin där Jomsborg legat strax öster om staden.[36] Året 972 berättas emellertid i ”Gesta Wulinensis” om de danska Jomsvikingarna som *”Jomniburchs lag, ledda av Ctirybiurn”*. I ett stort slag detta år stod dessa på den polske härskaren Mieszkos sida mot tyskarna. Förklaringen till att vi har två omtalad ledare för Jomsborg ska vi nog söka i det faktum att Cetibiurn och Stirybiurn var bröder, båda kom från den svenska härskarfamiljen med Sigurur som far. I ett annat avsnitt av ”Gesta Wulinensis” berättas om Cetibiurn och hans sveasläkt:

”De flesta av trupperna hos Cetibiurn var riddare från norr, från det land som kallas Svityod, vilket jag redan har nämnt. De var tjänare hos Sigurur, av några kallad Sige och av andra Sigfried, far till Cetibiurn, vilken regerade i det landet tillsammans med Erik, son till Olof, som var bror till Bjurn, och han var Sigururs far och Cetibiurns farfar.”

Håkon Jarl lyckades alltså inte få med sig jomsvikingarna på sitt engelska krigståg. Uppgifterna i ”Gesta Wulinensis” ger oss emellertid ytterligare uppgifter om situationen i området runt Wolin i norra Polen. Året 949 hade Harald Blåtands storebror Knut behövt nya krigare till sin armé på Irland. Han hade nämligen blivit tvungen att hemförlova flera av sina slaviska krigare:

”En av dem med namnet Lubomir, som hade tjänat kung Knut sedan barndomen, vände tillbaka till sina fäders land med rikedom och tog hela laget med sig. Då han gillade dottern till kungen av Vilini och ville tillfredsställa hennes far grundade han en befäst plats väster om staden, som han sedan kallade efter sitt namn.”

År 953 hade Lubomir tagit över makten i Vilini. Han och hans slaviska krigare från England var kristna och ett uppror hade brutit ut mot dessa. Knut hjälpte honom då med:

”att krossa upproret som uppstått mot bröderna från Jorvik vilka bar Herrens ord bland hedningar. Lubomir belönade generöst sin välgörare och tillät dennes lag att bygga det befästa lägret på Jumno-halvön.” Knuts befälhavare Tukki Normandie: *”valde en plats för lägret i ruinerna efter en bränd rebellborg, som på slaviska språket kallades Jumlin.”*

När Håkon Jarl år 974 blev avvisad från Jumlin (Jomsborg) öster om Wolin fick han under sitt tillfälliga uppehälle av Lubomirs söner skydd i Viliniområdets sydvästra del i ett fäste som låg vid Oders utflöde i Östersjön. Vi återgår nu till kampen vid Danevirke år 974:

”Låt oss återvända till händelser som inträffade efter Cetibiurns och hans soldaters ankomst till kung Haralds läger, där det redan fanns omkring fem tusen män. Många stormän från Jutland och Zelund hade inte mycket till övers med Cetibiurn, eftersom de i sina sinnen haft många olösta tvister om kvinnor, slavar och andra krigsbyten. Inget förenar dock som en gemensam fiende, och av respekt för situationens allvar och vördnad för härskaren, kung Harald, vågade ingen skapa nya bråk eller gräva fram gamla dispyter.

Efter att ha flyttat det befästa lägret söderut, i riktning mot gränsbron över Eidorumfloden, sände kung Harald ut några spanare för att rapportera till honom om var de fientliga trupperna befann sig och, om möjligt, få fram information genom att ta fångar och dra de i tungan (dvs. tvinga dem att berätta)*. När de kom tillbaka hade spanarna viktiga nyheter och fångar med sig, och de var sju av dem, inklusive tre spioner som tillfångatogs när de spanade på gränsbrons norra sida. I och med detta fick kung Harald veta att alla kejserliga trupper, inklusive kejsaren och kejsarinnan, samt prinsen och många adliga riddare, fortfarande befann sig vid gränsbron. När spionerna skulle tvingas att sätta sig på glödande kol, började de innan de kom till skada, hastigt en efter en att bekänna sina synder och berätta alla hemligheter om kejsaren, prinsen och deras rådgivare.*

Det visade sig att de kejserliga styrkorna inte var så stora som man kunde förvänta sig och att detta tydligen var en följd av de senaste veckornas händelser. I stället för att frukta danerna befarade kejsaren mer ett uppror, startat av hans brorson Henric vars lögner om kejsarens svagheter förgiftade flera stormän. Henric hade nämligen för avsikt att tillskansa sig makten över hela riket. Kejsarens trupper, som omfattade mindre än fyra tusen män, väntade därför på förstärkning från Magdeburg och de angränsande områdena, och efter deras ankomst skulle truppernas antal öka till över tio tusen soldater.

Danskarna hade inte ett ögonblick att förlora, och kung Harald var

också medveten om att bristen på byte innebar ett växande missnöje bland hans trupper som redan var mycket utmattade av svårigheterna att kämpa mot en så stor fiende. Missnöjet, som inte ens de äldste kunde dämpa, spred sig efter flera veckors strapatser, då fadern ofta fick sörja sin son, vilket, även om det stämde överens med dessa folks tro, inte ingav förtroende för att denna ytterst viktiga tvist skulle kunna avslutas. Cetibiur, som med en ny inställning kunde se på händelseförloppet på ett annat sätt, rådde kungen att stå emot angriparen trots svaga förhoppningar om en slutlig triumf.

Kung Harald beordrade då att alla fångar skulle placeras i tält på huvudvägen så att de utan hinder kunde följa kung Haralds truppers marsch. Vad fångarna dock utan tvekan inte visste var vad kung Harald hade för avsikt med att låta dem se hans formationer. Han beordrade soldaterna att gå runt i skogen och deras marsch varade från gryning till skymning för att stärka vittnenas tro på att den danska armén hade ökat avsevärt i storlek.

Medan kejsaren otåligt väntade på sin förstärkning lät man, på inrådan av Cetibiur, två fångar fly så att de kunde sprida nyheten om den danska arméns styrka. Kung Haralds avsikt var att förhindra några väpnade expeditioner från kejsarens läger, eftersom sådana kunde avslöja danskarnas svagheter. En av de ädla fångar som tidigare tillfångatagits och som var en ivrig vän till den avlidne unge mannen Herman, ångrade sig nu och bekände inför danernas kung att han hört av andra fångar vilka tyst viskat till varandra att en del av kejsarinnans hemgift med en stor mängd guldkedjor och pengar och andra värdesaker hade gömts i byn Normanivm, i ett litet kapell bevakat av endast 300 riddare. Detta hade kejsaren beslutat efter iarl Hakans attack bakom de kejserliga trupperna i början av striderna vid Wieglesdorporten. Kärrorna med värdesaker var från början tänkta att gå till kapellet i Aquensis, dit kejsaren skulle ta sig efter att ha löst tvisten med danerna. Danskarnas starka motstånd med resultat av långvariga strider, prins Henric förestående uppror samt nyheten om hotet om att frankernas kung Lothar skulle ta över Aquensis, innebar att hemgiftens innehåll gömdes för att inte hindra det kejserliga lägrets rörelser. När kungen fick kunskap om att ett sådant rikt byte låg vid huvudvägen bara en halv dags marsch sydost om gränsbron, tog han det som en gåva från ödet och ett tecken från himlen.

Härigenom fick kungen ett utmärkt tillfälle för att locka även de minst intresserade eller inte särskilt villiga att kämpa till att stanna och inte lämna fältet, och så hände det, eftersom fysisk rikedom uppskattades mer

Kröningen av kejsare Otto II och kejsarinnan Theophanu. Bokomslag från år 982-983. Bild: Wikimedia Common, Musée de Cluny, CC BY-SA 4.0 Deed.

av danerna än den själsliga, vilket vi, bröder i Kristus, flitigt försökte förändra. Emellertid utbröt snart en tvist, som upprörde kungen mycket. Det rådde nämligen oenighet bland de äldste och överhuvudena för de viktigare familjerna, och kärnan i tvisten var bristen på enighet när de vid röstningen skulle välja vem som skulle skickas för att ta hand om detta rika byte. Inte heller fanns det någon konsensus i frågan om bytet och hur det skulle delas upp mellan de framstående familjerna efter att det getts en tiondel till härskaren, en tiondel till hans familj samt en tiondel till legosoldaterna. Efter en lång överläggning ställde varje familj, och de var 173 varav 28 av dem mera betydande, upp med tre krigare vardera. Bekymmersamt var att Cetibiur, som skulle vara befälhavaren i denna räd, inte valdes, eftersom kungen hade för avsikt att skicka honom och hans soldater till den bakre delen av det kejserliga lägret för att där sprida förödelse. Cetibiur var en utmärkt riddare och, näst efter sin bror, var han med sitt rykte fruktad av markgreven och med denna berömmelse spred hans namn alltid skräck i de kejserliga leden. Istället för Cetibur valdes Jutir från Fejn, en utmärkt riddare och som ingick i de äldstes råd, att som en rättfärdig man bland danskarna leda tåget till byn Normanivm.

För att denna räd skulle kunna ske beordrade kungen Odincar och Cetibiur att korsa floden Eidorum med sina soldater, en på den västra sidan och den andra på den östra, på ett säkert avstånd från gränsbron, för att senare återvända och närma sig gränsen söderifrån med sina trupper och samtidigt se till att inte dölja sin närvaro. På samma gång beslutade kungen att släppa de återstående fångarna och skicka de söderut, i tron att de skulle få sin frihet genom alliansen mellan danskarnas kung och prins Henric, som enligt ärkebiskop Geron vistades i det kejserliga palatset i Ingelenheimen. Han var där för att övertyga markgrevar och slavernas härskare att stödja honom i kampen mot kejsaren. Ärkebiskopen Geron och de andra fångarna läts få höra vissa rykten innan de släpptes så att de skulle bli övertygade om att danernas kung var i allians med prins Henric för att beröva kejsaren hans makt. Men det fanns ingen som helst sanning i det, utan bara militär konst hämtad från Vegetius läror. Ärkebiskop Geron av Colonia, markgreve Thietmar och greve Bertold, riddarna Ekkihard och Reinold och många andra, som tillfångatagits tidigare, skickades längs huvudvägen mot söder utan att veta att de bara var bete. Plötsligt föll de i fällan för det kejserliga gardet som lurade vid gränsbron och, enligt kejsaren, satte de härmed hans rådgivare i stor fruktan. Jag vet inte vad för budskap som de befriade fångarna överlämnade till kejsaren, men skräcken för ett angrepp från danskarnas styrkor och hertig Henrics styrkor måste ha gjort ett ofattbart intryck. Samtidigt närmade sig Odincar och Cetibiuras arméer gränsbron söderifrån på olika vägar och tillkännagav sin närvaro genom att slå på sina sköldar och ropa hånfullt, vilket orsakade panik bland den kejserliga vakten. Samtidigt anföll kung Harald och jarl Osbjurn och deras trupper det kejserliga gardet norrifrån och drev dem från bron och mot gränsen. Kejsaren, som var ung och därför ivrig och villig att inleda en konfrontation, stoppades dock av sina rådgivare, som i rädsla för nederlag beordrade trupperna att dra sig tillbaka till en ö i floden Eidorum och upprätta ett befäst läger där. På så sätt omringades kejsaren och hans ädlaste riddare och deras trupper, utan att veta att de

kejserliga förstärkningarna bara var drygt fyra dagar från Magdeburg och att hertig Henric själv i Ingelenheimen inte lyckades övertala markgrevarna då de alla stod bakom kejsaren som en solid mur. Det gjorde även hertigen av Böhmicarum och hans svåger som var Cetibiurs bror. Denne bror utövade den högsta makten över alla slaver som senior efter Boleslav, som hade dött två år tidigare. Skärmytslingarna mellan de två sidorna varade i ytterligare tre dagar, men sedan ordnades snart vapenvila så att villkoren för alliansen kunde fastställas, för kejsaren betraktade aldrig danskarnas kung som en fiende, och det var angeläget för honom att sätta stopp för prins Henrics ambitioner.

Förhandlingarna pågick till slutet av september och först på högtiden av ärkeängeln Mikael besökte den Helige Anden de stridande och ledde dem till försoning. Det skedde också tack vare kejsarens hustru som kom från samma område i Grecji som kung Haralds mor. Kejsarinnan, som jag redan har talat om, lämnade aldrig sin mans sida och var djupt involverad i alla kejsardömets angelägenheter. Vapenvilan som slöts mellan parterna innebar att marken mellan Eidorum och Treanum fortfarande skulle vara ett ingenmansland. I söder, nära gränsen vid en ö i Eidorum-floden, skulle ett fäste byggas och där skulle riddaren Reinold sitta och för kejsardömets räkning samla in tributen till kejsaren i form av grisar, nötkreatur och torkad fisk samt 20.000 pund silver."

I texten ovan från "Gesta Wulinensis" berättas att kejsarens hustru Theophanu och Gorms hustru Thyra, Harald Blåtands mor, hade släktrelationer. Handskriftens författare noterar att kejsarinnan och Thyra kom från samma område i "Grecji", dvs. Grekland. Vid denna tid var begreppet Grekland inte knutet till enbart vår tids Grekland utan stod som begrepp för det östromerska riket.[37] I andra avsnitt i "Gesta Wulinensis" berättar Harald Blåtands egen präst Avico mer ingående om Thyras bakgrund innan hon blev danernas drottning. Författaren kommer i en separat artikel att speciellt klargöra hennes härstamning utifrån krönikans uppgifter.

På kartan på sidan 20 har floderna Ejdern och Trenen markerats. Det var området mellan dessa, dvs. i befästningslinjen Danevirkes västra del, som i freden förklarades som ett skyddat, neutralt område.

"Kung Harald skulle från denna dag bli den nådige kejsarens vän och vasall och genom dennes utnämning, som skulle gå i arv, vara kung för alla danskar som bekände den heliga kristna tron i det område som sträckte sig från Tenermark på gränsen mot kejsardömet, och sedan norrut till Norregicumshavet och österut genom öarna till den näst sista ön Scon där gränsen mot Sveonami (sveonerna) *låg och sedan till den sista ön lumn som gränsade till Liuilnis land.*

Kejsaren smorde också kung Harald till sitt ombud och den kristna trons försvarare och i egenskap av detta ämbete skulle kung Harald sprida Guds ord i Liuilni- och Sveonifolkens länder samt i Norregilandet. I enighet med kejsarens vilja skulle dessa folk för alltid vara den danske konungens vasaller, och för att fullgöra den plikt som ålades honom av kejsaren skulle kung Harald bli hedningarnas lärare och apostel. Samtidigt ålades kung Harald skyldighet att återställa köpmannavägen från Norregi, som var särskilt viktig för ärkebiskopen och alla Guds tjänare som ville göra bot i form av fasta. Torkad fisk, kallad tur på det lokala språket, skickades via denna väg till Haitebau och senare till varenda Guds hus norr om Merseburg."

I beskrivningen över Haralds land ovan omtalas ”Tenermark” i söder på gränsen till kejsardömet. Året 965 står det i ”Gesta Wulinensis” att:

> *”På den plats som kallas Denermark, vid stenen som markerade gränsen mot biskopsdömet i Sliasvik, mötte danskarnas kung den utsände för prins Heirmann.”*

Troligtvis är det frågan om samma plats med en här viktig, utplacerad gränssten. ”Norregicumshavet” bör vara Skagerrack. Att Skåne är omtalad som en ö känner vi också under året 964 då Harald Blåtands farbror Guldharald erövrade *”ön Sconvjue”*. Den sista ön ”lumn” bör då vara Bornholm vilket skulle svara till uppgiften att den *”gränsade till Liuilnis land”*. Namnet ”Liuilni” finner vi också omtalat i Thietmar av Merseburgs krönika från början av 1000-talet och åsyftar då Wolinområdet vid södra Östersjökusten.[38]

Av texten framgår att den tyske kejsaren ställde krav på Harald Blåtand att främja handelsvägen med torkad fisk, troligtvis torsk, från Norge. Genom att den norske Håkon Jarl lämnat kriget och härigenom hamnat i fiendskap med Harald hotades uppenbart denna sedan troligtvis länge etablerade handelsväg för torkad fisk från norra Norge ner i Europa. Just fisket i kustområdena vid Lofoten har en lång historia. Detta fiske sammanfaller i tid årligen med förekomsten av atlantisk torsk som vandrar söderut från det arktiska Barentshavet. Genom att torka torsken behövde man inte använda det dyra saltet. Just norsk ”torrfisk” var länge en stor exportvara. Genom bl.a. modern DNA-teknik har man nyligen kunnat fastslå att påträffade vikingatida torskben i bl.a. Haitebau har tillhört just denna nordliga torskgrupp.[39] Redan från ca 870 finns en berättelse om en färd utmed denna långa vattenled mellan Lofoten och Haitebau. Även om det inte omtalas vilken last skeppet då förde visar situationen att mycket långväga nordiska kontakter fanns bland handelsmän i Haitebau.[40]

För att belysa vilka handelsvaror som ständigt omtalas i modern litteratur när man talar om långväga handel med nordiska varor under vikingatiden kan följande sammanställning ge en bra bild. Den är hämtad från en artikel om just vikingatida handel. Följande handelsvaror nämns: pälsverk, skinn från renar och sälar, bärnsten, slavar, vässestenar, täljstenssaker och järn(?).[41] Om vi bortser från den boskap som i handel drevs över gränsen från Jylland till Tyskland nämns inte alls animaliska livsmedel. Det är först genom etableringen av den tyska Hansan på 1100-talet som man här skapat en radikalt förändrad bild. Nu var det sillhandeln som helt dominerar den nordiska exporten. Denna har varit beroende på införseln av salt till Norden i stora mängder. Vi måste dock räkna med att en betydande saltimport till Norden skett redan under sen vikingatid. Detta salt kom bl.a. från saltutvinningsplatser utmed södra Östersjön. När t.ex. Harald Blåtand storebror Knut i detta område enligt ”Gesta Wulinensis” etablerar fästet Jomsborg år 953 fick jomsvikingarna rätten att handla med bl.a. salt. Redan första året sändes sex skepp med salt till Själland.[42] Aktuell forskning har också genom framgrävda sillben från handelsplatsen Truso i östra Polen kunnat påvisa att sillen kommit från Nordsjön och därför måste ha transporterats i nedsaltat tillstånd redan under sent 800-tal.[43]

En helt ny bild av handeln med sill under sen vikingatid börjar alltså nu framträda. Till detta ska genom informationen från ”Gesta Wulinensis” också infogas en omfattande handel med torkad torsk från Norge. Denna har varit så betydelsefull att den t.o.m. år 974 ingått i en fredsförhandling.

Mer information om krönikan
”Gesta Wulinensis ecclesiae pontificum”

Vill ni få veta mer om de säkra arkeologiska belägg som föreligger om den påträffade handskriften *”Gesta Wulinensis ecclesiae pontificums”* äkthet och om det seriösa forskningarbetet kring fyndet av Harald Blåtands grav kan ni läsa detta i artikeln:

Sven Rosborn: Aspekter på källmaterialet kring Harald Blåtands grav i Polen
som fritt kan laddas ner via Internet på länken:
https://www.academia.edu/51878149

I artikeln: ***”En årtalsguide om de dansk-skånska vikingakungarna”*** finns också nedladdningslänkar till flera artiklar om rör både gravfyndet och handskriftsfyndet:
https://www.academia.edu/96285619

EXKURS

Om det källmaterial som artikeln baseras på

År 2014 presenterade Tomas Sielski för mig en guldplatta med bl.a. kungen Harald Gormsons namn; en guldplatta som varit i familjens ägo sedan år 1945. Guldplattan kommer från den grav i polska Wiejkowo nära Wolin som blev känd för Tomas Sielskis farfar och dennes bror år 1945. Förutom guldplattan finns ett stort material som beskriver både fyndet och även själva graven från vilket plattan och flera andra vikingatida föremål kommer. I ett omfattande, bevarat brevmaterial med bl.a. poststämplade kuvert från 1950- och 1960-talet är fyndet detaljerat omtalat. I materialet fanns också ett antal medeltida originalbrev och en handskriven krönika, så även en omfattande och detaljerad dagbok vilken tillhört den dåvarande prästen i Wiejkowo på 1840-talet. Allt detta överlämnade den dåvarande prästen i Wiejkowo år 1945 till familjen Sielski för att materialet skulle bli räddat undan de ockuperande ryssarna. De medeltida breven och krönikan tog sedan Tomas Sielskis farmors mor Antonina Chmielinska hand om. Hon var utbildad vid universitetet i Wien i början av 1900-talet och behärskade bl.a. latin. Efter kriget blev hon föreståndare för de historiska samlingarna i det polska slottet i Lidzbark.

I materialet fanns alltså den latinska krönikan, i en handling från år 1267 från greven av Wiejkows arkiv omtalad som ”Gesta Wulinensis ecclesiae pontificum”, vilken prästen i sin dagbok år 1841 berättat om. Genom uppgifter i denna dagbok, vilken Antonina redan tidigare fått av sin dotter, kände hon alltså redan till smärre delar av denna krönika innan hon själv fått originalet i sin hand. I sin dagbok har nämligen prästen på 1840-talet citerat en del avsnitt från handskriften. Nu hade emellertid Antonina tillgång till hela krönikan.

Denna omfattar tre delar där den första spänner om tiden från 940-talet fram till 990-talet. I denna första del framgår det klart att den är skriven av prästen Avico som stått kung Harald Blåtand nära. Eftersom texten också handlar om Polen som tidigt självständigt rike upplevde Antonina att risken var stor att informera om krönikan i det då sovjetstyrda Polen. Hon beslutade sig därför att översätta hela krönikan från latin till polska, troligtvis som en säkerhetsåtgärd så att kunskapen inte skulle gå förlorad.

Under detta översättningsarbete har hon samarbetat med professorn, historikern och direktören för Polens Nationalmuseum i Warszawa Stanislaw Lorentz. Han vistades vid denna tid i början av 1960-talet flera gånger hos henne på slottet i Lidzbark. Att Stanislaw tagit del av översättningsarbetet framgår t.ex. vid översättningen av krönikans berättelse om händelserna kring slaget vid Sedini år 972. (Om denna händelse se min artikel: ”*Slaget år 972 vid Cidini.*” https://www.academia.edu/87748342) På 1960-talet beslöt Polens politiska ledning att uppföra ett enormt monument över Polens seger över tyskarna vid detta slag. Platsen för monumentet svarade emellertid inte till platsen som omtalas i handskriften som utpekade platsen för Stettin (Szczecin). Som en kommentar nederst på den anteckningssida i översättningen av ”Gesta Wulinensis” där Antonina Chmielinska omtalar slaget har hon relaterat vad professor Stanislaw Lorenz påpekat när de två arbetat med översättningen av detta avsnitt:

> ”Professorn [Lorenz] pekar på betydande avvikelser jämfört med den allmänt accepterade bilden av händelserna från andra hälften av 900-talet. Här är en kommentar från gårdagens möte:

Bästa Fru [Antonina], på grund av att vi nu firar den polska statens 1000-årsjubileum och att [under det berömda slaget] vid Cedynia, Mieszko och hans bror försvarade Polen mot tyska Drang nach Osten, är det inte lämpligt att detta material ser dagens ljus. Jag avråder starkt från det. Dessutom har Cedynia, som ni säkert vet, vuxit till rangen av en nationell symbol, och jag har också kännedom om att det finns avancerade planer på att uppföra ett monument till minne av 1000 års kamp att upprätthålla polskheten i dessa områden. Ska det nu bli ett monument i Cedynia och ett annat i Szczecin? Dessutom ”dödar” materialet Mieszkos bror Czcibor. Han är känd endast från en krönika, och faktiskt endast från en mening; det handlar om den tyske krönikören Tietmar. Plötsligt, efter att ha analyserat ditt material, visar det sig att vi har att göra med någon helt annan – någon skandinavisk krigare som bara är Mieszkos vapendragare. Detta är historisk revisionism som det inte finns plats för i Folkrepubliken Polen. Om du inte vill att detta material ska eldas upp, råder jag dig uppriktigt att behålla detta historiska kätteri för kommande generationer. Med vänlig hälsning, S.L.”

När jag hösten 2014 för första gången kom i kontakt med detta nya källmaterial som finns hos familjen Sielski meddelade jag att jag skulle göra allt för att undersöka om detta verkligen kunde vara sant. Jag ville då ha med danska Rigsarkivet och danska Nationalmuseet men dessa var inte då, och inte senare heller, intresserade av att se materialet. Vi bildade då en informationsgrupp av akademiskt utbildade personer som i sin verksamhet under lång tid arbetat med vikingatiden. Guldplattan från graven med sin text undersöktes också två gånger på Lunds universitet, senaste gången av professor Leif Johansson vid Geologiska institutionen. Sammansättningen och tillverkningssättet var sådant att allt pekade på ett äldre föremål.

Den förre direktören för Kungliga Myntkabinettet Lars Olof Lagerqvist undersökte också personligen plattan och bedömde att den inte var en sentida förfalskning. Han hade under sin aktiva tjänstgöring räknats som en av världens främste experter vad gällde förfalskningar av mynt och medaljer. Vi lät också Lloyds i England undersöka saken och på deras inrådan togs ett materialprov ur plattan. Analysen visade att det inte fanns spår efter sydamerikanskt guld i materialet och man bedömde den som äkta från vikingatiden.

Det är utifrån arkeologin, vilken ju är min forskningsgren, som jag kunnat påvisa att handskriften ”Gesta Wulinensis” inte kan vara en förfalskning. Detta har jag offentligt presenterat i artikeln ”Aspects of the discovery of The viking King Harald Bluetooth´s grave and a manuscript from the late 900s.” vilken kom ut på både svenska och engelska på academia.edu strax efter bokens utgivning sommaren 2021. Jag återger därför huvuddragen i dessa bevis här.

Först var vi givetvis tvungna att bevisa att det verkligen varit Antonina Chmielinska som har gjort översättningen år 1963. Hon dog år 1978 så översättningen måste ha gjorts innan dess. Att arbetet skett året 1963 framgår i hennes bevarade översättning. I det spiralblock som använts har hon nämligen noga på varje sida angivet aktuellt datum när hon arbetat med översättningen. För att klargöra att det är Antoninas handstil vände vi oss tidigt till professor dr hab. Tadeusz Widła som var en av Polens ledande när det gäller forensisk forskning. Utifrån bevarade brev från Antonina kunde det då fastslås att det är hon som gjort översättningen av ”Gesta Wulinensis”. Dessutom hade hon använt sig av en penna som inte gett ett jämt flöde vilket var typiskt för tiden före ca 1970-talet. I spiralblocket fanns också en infäst varumärkeslapp med blockets produktnummer. Vid producerandet av saker i det sovjetstyrda Polen fick man tillstånd under tre år, sedan måste man förnya tillståndet. Detta spiralblock var utifrån märkningen tillverkat i perioden februari 1962 och tre år framåt.

Efter att med säkerhet kunna bestämma skribenten och tiden för avskriften kunde jag nu notera saker som står i ”Gesta Wulinensis” men som under inga omständigheter var kända för varken den arkeologiska eller historiska vetenskapen förrän efter den tid då översättningen gjorts. År 1977 kom min kollega Rikard Holmberg ut med sin doktorsavhandling där det i skrift för första gången omtalas rester efter en senvikingatida ringvall vid Borgeby slott i Skåne. Antonina Chmielinska nämner emellertid redan år 1963 att Haralds Blåtands bror Toke satt i sin borg Borgeby i Skåne. Existensen av denna ringborg kände man då inte. I fem år fram till år 1995 satt jag som ordförande i Borgebystiftelsen tillsammans med den erkänt skicklige vikingaexperten, arkeologen och museidirektören för Kulturhistoriska museet i Lund Anders W Martensson. Under vår tid i stiftelsen genomfördes en utgrävning i borgen då det påträffades rester efter en silver/guldsmedsverkstad från sent 900-tal. Detta visar på en mycket hög status för borgen och bekräftar ”Gesta Wulinensis” uppgifter om att detta vid slutet av 900-talet var ett kungligt säte, något som heller inte var känt tidigare.

”Gesta Wulinensis” berättar också om Harald Blåtands mors död år 957, hennes kristna begravning samt om hur hennes man Gorm skändade hennes grav och flyttade kroppen till en uppförd hednisk gravhög. Enligt krönikan dog Gorm i början av juli 964 och det var först då, efter att han blivit

kung, som hennes kristne son Harald Blåtand kunnat öppna gravhögen och åter begrava sin mor på ett kristet sätt. Dendrodateringar har visat att den norra gravhögen i Jelling är uppförd vinterhalvåret 957/958 men också att den döde, som av bevarade gravgåvor att döma måste ha varit kristen, tagits upp vinterhalvåret 964-965. Dessa dendrodateringar stämmer alltså exakt med uppgifterna i ”Gesta Wulinensis” men uppgifter om när Gorm och hans hustru dog har överhuvudtaget inte varit kända förrän dendroundersökningarna publicerades året 1987. Likväl omtalas exakt dessa årtal i ”Gesta Wulinensis” i Antoninas översättning 24 år tidigare. Skribenten är prästen Avico som varit närvarande vid Haralds Blåtands föräldrars död.

Utgrävningar vid Uppåkra strax invid Lund i Skåne har avslöjat att ett hedniskt tempel bevisligen stått på platsen under många århundraden. Detta blev känt först efter att professor Lars Larsson publicerat det år 2002. Men i Antonina Chmielinskas översättning av den latinska krönikan berättas redan år 1963 om hur Harald Blåtands bror Toke agerade vid den norske Hakon jarls angrepp på Lund år 974:

> ”Tuca och resten av de troende hittade sedan skydd på platsen för de döda, som har varit vigd till hedniska gudar i århundraden.”

Även om Uppåkra inte nämns är det högst troligt att det är denna hedniska plats som åsyftas i krönikan.

År 2011 påträffade man i Silverdale i norra Lancashire i England en större silverskatt, nedgrävd ca 900 e.Kr. I skatten finns ett silvermynt, präglat av den danske kungen ”AIRDECONUT D(OMI)N(U)S REX”. Fyndet väckte sensation eftersom ingen dansk kung med detta namn tidigare var känd i det historiska materialet. Men i Antonina Chmielinskas översättning av ”Gesta Wulinensis” ett halvt sekel tidigare omtalas denne kung ”Airde Conut”:

> ”Danerna hade också sina ´jarlow´, även om dessa var oberoende och inte behövde betala skatt för ´Svidjod´ och ´Norregi´, och i båda dessa länder fanns det tronpretendenter som strävade att ta över makten över alla daner och genom åren skapade de stora bekymmer för ättlingar till Olaf den förskräcklige och ”Airde Conut”. Den senare erövrade det land som heter ´Norfynbrarik´ med eld och svärd, och där hade han makten antagligen före eller under Benedictus IV:s regeringstid (påve 900-903), och med en man som var ett huvud högre än alla sina andra krigare kallades han ´Aidire´, vilket på ´Norfynbrarik´s invånares språk betydde hög.”

Genom bl.a. dessa fyra exempel är det helt klart att Antonina i sin översättning måste ha haft tillgång till en samtida krönika, något annat är helt omöjligt. Visserligen har det på Internet förekommit uppgifter om att förfalskningen skulle vara gjord efter år 2011 men detta är inte sant. Fram till sommaren 2019 hade vi endast kännedom om ”Gesta Wulinensis” utifrån de fragment från prästens dagbok från 1840-talet som Antonina Chmielinska berättat om i bevarade brev till sin dotter. Först 2019 lyckades vi i vittnens närvaro spåra hela avskriften i släktens sedan år 1986 efterlämnade och magasinerade samlingar i polska Kozalin.

Genom bl.a. ovan redovisade belägg av historiska företeelser som bevisligen inte var kända år 1963 men som genom den arkeologiska forskningen långt senare kommit till vetenskapens kännedom har jag som arkeologisk forskare kunnat fastställa att Antonina måste ha haft ett latinskt original från tiden ifråga när hon gjorde sin översättning. Att hon dessutom haft hjälp av en av Polens mest ansedda historiker och museimän lämnar varje spår av tvivel om äktheten bakom sig.

Under arbetets gång med materialet från Harald Blåtands grav i Polen och med handskriften ”Gesta Wulinensis” har ett antal professorer, docenter eller andra, i vikingatiden väl insatta arkeologer, i Sverige, Norge, Danmark, England och Polen fått ta del av det pågående projektarbetet med Harald Blåtands grav i Polen. Det är dock beklagligt att några andra personer på ett fåtal institutioner spridit medvetet felaktiga uppgifter i försök att utpeka materialet som förfalskningar. Kännetecknade är att ingen av dessa velat se eller ta del av källmaterialet. Så bedriver man givetvis inte forskning utan deras insatser faller tungt tillbaka på dem själva.

Sven Rosborn

Noter

1: Klavs Randsborg: The Viking Age in Denmark. Köpenhamn 1980.
2: Sture Bolin: Danmark och Tyskland under Harald Gormsson. Grundlinjer i dansk historia under 900-talet. Tidskriften Scandia IV. 1931.
3: Carl Christian Rafn: Oldnordiske Sagaer. Udgivne i Oversættelse af det Nordiske Oldskrift-Selskab. Første Bind. Kjøbenhavn 1826.
4: Utdraget är hämtat ur ”Heimskringla”: http://heimskringla.no
5: Ottonian Germany. The Chronicon of Thietmar of Merseburg. Translated and annotated by David A. Warner. 2001.
6: Erik Kroman: Det danske rige i den äldre vikingetid. København 1976.
7: Enligt Lis Jacobsen: Kong Haralds og Kong Gorms Jelling-Monumenter. Tidskriften Scandia. Band IV 1931.
8: Översättning från Wilhelm Giesebrecht: Annales Altahenses. Berlin 1841. Originalet har gått förlorat men kvar finns en kopia från år 1517 av historikern Johannes Aventin.
9: Adam av Bremen. Historien om Hamburgstiftet och dess biskopar. Översatt av Emanuel Svenberg. Stockholm 1984.
10: Som Emanuel Svenberg påpekat heter Limfjordens västra del Oddesund. Namnet kommer av det danska ordet för ”udde” och inte av ”Otto”. Se ”Adam av Bremen. Historien om Hamburgstiftet och dess biskopar”. Översatt av Emanuel Svenberg. Not 581.
11: Monvmenta Germaniae Historica. Hannoverae MDCCCXXXVII, sid 25.
12: Sven Rosborn: Vikingakungens guldskatt. Malmö 2021.
13: https://heimskringla.no/wiki/Olav_Tryggvessons_historia.
14: Matthias Maluck: Danewerk und Haithabu. Bauwerke und Denkmale als Instrumente gesellschaftlicher Legitimation. Kulturerbe = Kulturpflicht? Theoretische Relexionen zum Umgang mit archäologischen Orten. Schleswig 2017.
15: https://en.wikipedia.org/wiki/Stanis%C5%82aw_Lorentz
16: Swen Holger Brunsch: Gero von Köln. Erzbischof von Köln (969-976). Portal Rheinische Geschichte. https://www.rheinische-geschichte.lvr.de/Persoenlichkeiten/gero-von-koeln/DE-2086/lido/57c6c815bdb165.85054749
17: Thietmar von Merseburg. Chronik. Neu übertragen und erläutert von Werner Trillmich. Berlin 1958.
18: Svend Ellehöj: Danmarks historie. Bind 7. Politikens förlag 1977. Sid. 217.
19: Claudia Baittinger: Preliminær undersøgelse II af træprøver fra Ravning Enge. Nationalmuseets Naturvidenskablige Undersøgelser. 2009:3.
20: Sven Rosborn: Händelser i Skåne åren 964-984.
https://www.academia.edu/100051644
21: Andres Siegfried Dobat: Finding Sliesthorp? The Viking Age settlement at Füsing. Danish journal of archaeology 2022, vol 1. https://tidsskrift.dk/dja/article/view/127759/177596 Alt: https://de.wikipedia.org/wiki/Wikingersiedlung_von_F%C3%BCsing
22: Sven Rosborn: Några nedslag i skånsk historia på 900-talet. 2022.
https://www.academia.edu/93140248
23: Michael Moerckens: Conatus Chronologicus ad catalogum Episcoporum, Archi-episcoporum, cancellariorum, Archi-cancellariorum, et electorum Colonie. 1745. Sid 78-79.
24: Astrid Tummuscheit & Frauke Witte The Danevirke. Preliminary Results of New Excavations (2010– 2014) at the Defensive System in the German-Danish Borderland. Offa's Dyke Journal. Volume 1 for 2019.
25: I den polska översättningen av ”Gesta Wulinensis” har man noterat ”kanalen, lat.

Foveam". Floden med namnet "Gammal" är den nuvarande Reide å vilket framgår längre fram i berättelsen.
26: Richard G. Hucke: Die Grafen von Stade, 900-1144: Genealogie, politische Stellung, Comitat und Allodialbesitz der sächsischen Udonen. 1956 samt https://dewiki.de/Lexikon/Heinrich_von_Stade.
27: Se bl.a. Curt Weibull: Om det danska rikets uppkomst. Lund 1921.
28: Klaus Brandt: Hollingstedt an der Treene. Ein Flusshafen der Wikingerzeit und des Mittelalters für den Transitverkehr zwischen Nord- und Ostsee. Schriften des Archäologischen Landesmuseums Band 10. Wachholtz, Neumünster 2012.
29: Ottar og Wulfstan. To rejsebeskrivelser fra vikingetiden. Vikingeskibshallen i Roskilde 1983.
30: Astrid Tummuscheit & Frauke Witte: The Danevirke: Preliminary Results of New Excavations (2010– 2014) at the Defensive System in the German-Danish Borderland. Offa's Dyke Journal. Volume 1. 2019.
31: https://homepages.rootsweb.com/~cousin/html/p328.htm
32: Niels-Knud Liebgott: Hellige mænd og kvinder. Wormianum 1981.
33: Den mäktiga abbedissan Matilda i Quedlinburg (955-999) var dotter till kejsare Otto I.
34: Tore Nyberg: Stad, skrift och stift. Adam av Bremen. Historien om Hamburgstiftet och dess biskopar. Stockholm 1984.
35: Karl Wilhelm Struve: Zur Geschichte von Starigard/Oldenburg. Starigard/Oldenburg. Ein slawischer Herrschersitz des frühen Mittelalters in Ostholstein. Neumünster 1991.
36: Sven Rosborn: Vikingakungens guldskatt. Om upptäckten av ett unikt manuskript, kung Harald Blåtands grav och placeringen av fästet Jomsborg. Malmö 2021.

37: Vikingatidens ABC. Utgiven av Statens historiska museum. Borås 1995.
38: Thietmar von Merseburg. Chronik. Neu übertragen und erläutert von Werner Trillmich. Berlin 1958.
39: Bastiaan Star, Sanne Boessenkool, Agata T. Gondek and James H. Barrett: Ancient DNA reveals the Arctic origin of Viking Age cod from Haithabu, Germany. PNAS. August 22, 2017 | vol. 114 | no. 34. https://www.pnas.org/doi/full/10.1073/pnas.1710186114
40: Ottar og Wulfstan. To rejsebeskrivelser fra vikingetiden. Vikingeskibshallen i Roskilde 1983.
41: Peter Sawyer: Ottar og vikingetidens handel. Ingår i boken under not 28.
42: I "Gesta Wulinensis" berättas att: "Redan hösten samma år (953) seglade 36 fartyg till Zelund, hälften med slavar, en tredjedel med byte och en sjättedel med salt."
43: Lane M. Atmore, Lourdes Martínez-García, Daniel Makowiecki and Bastiaan Star: Population dynamics of Baltic herring since the Viking Age revealed by ancient DNA and genomics. PNAS. October 25, 2022 |vol. 119 | no. 45. https://doi.org/10.1073/pnas.2208703119